

Kirjaa ei ole kansiin katsominen?

Lukion Forum historia -oppikirjasarjan kansikuvien semioottiset merkitykset

Niklas Lepistö
Pro gradu -tutkielma
Lapin Yliopisto
Kuvataidekasvatus
Kevät 2023

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Kirjaa ei ole kansiin katsominen? – Lukion Forum historia -oppikirjasarjan kansikuvien semioottiset merkitykset

Tekijä: Niklas Lepistö

Koulutusohjelma: Kuvataidekasvatus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma X

Sivumäärä + liitteiden lukumäärä: 59 sivua + 6 liitettä

Vuosi: 2023

Tiivistelmä: Tärkeystään ja näkyvyydestään huolimatta kirjojen kansikuvituksia ei ole tutkittu kovinkaan paljoa. Käytän semiotiikkaan perustuvaa menetelmää tutkiakseni, millaisia semioottisia merkityksiä Otavan vuonna 2022 julkaistussa kuusiosaisessa lukion Forum historia -kirjasarjan kansikuvituksissa on. Perustan suurimman osan tulkinnoistani ja semioottisesta teoriasta pääasiassa Stuart Hallin ja Daniel Chandlerin teoksille, mutta käytän apunani myös esimerkiksi ammattikuvittajien käytännön teoria-kirjallisuutta.

Semiotiikka on teoriana mielenkiintoinen, mutta hankalasti lähestyttävä. Tutkielman toissijaisena tarkoituksena pohdin, mikä on semiotiikan anti ja voisiko sitä mahdollisesti myös soveltaa kouluopetuksessa. Opetushallitus alleviivaa kuvanlukutaidon ja kuvantulkinnan osuutta lukio-opetuksessa ottamatta kuitenkaan kantaa siihen, miten sitä opetettaisiin. Vääränlaisten kuvantulkintaharjoitusten myötä oppilaalle voi syntyä ajatus kuvantulkinnan mielivaltaisuudesta.

Tuloksissani käy ilmi, että Forum kirjasarjan kansikuvitukset anakronisesti vertailevat menneisyyttä ja nykyisyyttä. Niissä luodaan kuva nykypäivän nuoresta toimijasta, joka murtaa yksilön ja yhteiskunnan historiallisia normeja ja joka on yhteiskunnallisen muutoksen voimavara. Kansikuvat lisäksi vahvistavat hiljaisia kulttuurisia myyttejä nuorten vaikuttamisen mahdollisuuksista, sekä sivuuttavat ne radikaalit toimet ja konfliktit, joilla nykytilanteeseen on päästy. Kansikuvat saattavatkin näyttäytyä nykypäivän politiikassa ilmapiirissä jopa vanhentuneilta tai naiiveilta.

Lisäksi avaan semiotiikan käyttötarkoitusta ja antia kouluopetuksessa. Semioottisten merkkien tulkinta perustuu merkkien jaetulle kulttuuriselle ymmärrykselle, jonka puute hankaloittaa kuva-analyysiä. On ymmärrettävä, millaisia tekstejä koululaisille voidaan tarjota analysoitavaksi, ja mihin asioihin teksteissä kannattaa kiinnittää huomiota. Semiotiikan perusolettamus on se, että intuitiiviset ja luonnolliset tulkinnat ovat yleensä oikeita. Suhtaudun semiotiikkaan siis siten, että se tarkentaa ja nopeuttaa tulkintoja.

YSO asiasanat: Semiotiikka, kuva-analyysi, historiakulttuuri, oppikirjat, kirjankannet

University of Lapland, Faculty of Art and Design

Title: Don't Judge a Book by Its Cover? — Semiotic Meanings in "Forum Historia" Textbook Series' Cover Arts

Author: Niklas Lepistö

Programme: Art education

Type of the work: Pro gradu -thesis/Master's thesis X

Number of pages + number of appendices: 59 pages + 6 appendices

Year: 2023

Summary: Despite their importance and visibility, book covers haven't been studied much. I use a semiotics-based method to investigate the semiotic meanings in the cover arts of Otava's six-volume "Forum historia" history textbook series for general upper secondary education published in 2022. I base most of my interpretations and semiotic theory mainly on the works of Stuart Hall and Daniel Chandler, but I also draw on the practical theoretical literature of professional illustrators.

Semiotics as a theory is interesting but opaque. As a secondary aim of the thesis, I will consider the value of semiotics, and whether it could be applied in classrooms. Finnish National Agency for Education emphasises the importance of visual literacy and visual interpretation in general upper secondary education, without commenting on how it should be implemented. Incorrectly taught, image analysis exercises can lead pupils to believe that image analysis is completely arbitrary.

My results show that the cover illustrations of the Forum book series anachronistically compare the past and the present. They create an image of today's young actor who breaks the historical individual and societal norms and who is a force for social change. The covers also reinforce tacit cultural myths about political change, and ignore the radical actions and conflicts that have led to our current situation. In today's political climate, these images may even appear outdated or naïve.

I will also explore the possible use and contribution of semiotics in education. The interpretation of semiotic signs relies on a shared cultural understanding of signs, the lack of which complicates analysis. There is a need to understand what kinds of texts can be offered to pupils for analysis, and what aspects of the texts are worth paying attention to. The basic assumption of semiotics is that intuitive and natural interpretations are often correct. My understanding of semiotics is therefore that it clarifies and accelerates interpretations.

YSO keywords: Semiotics, image analysis, history culture, textbooks, book covers

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Tutkimuksen konteksti	5
2.1	Kansikuvien tärkeys	5
2.2	Kuva-analyysin tärkeys	6
3	Semiotiikka	10
3.1	Semiotiikan määrittely	10
3.2	Merkit ja merkitykset	11
3.3	Myytti	12
3.4	Semiotiikan kritiikki	14
3.5	Teoreettisen viitekehyksen valinta	16
4	Metodologia	18
4.1	Semiotiikka ei ole metodi	18
4.2	Semiotiikkaan perustuva metodi	19
5	Analyysiprosessi	22
5.1	Analyysin läpinäkyvyys	22
5.2	Sosiaalinen analyysi	23
5.3	Kontekstuaalinen analyysi	24
5.4	Modaalisuusanalyysi	27
5.5	Paradigmaattinen analyysi	28
5.6	Syntagmaattinen analyysi	30
5.7	Retorinen analyysi	31
5.8	Analyysiesimerkin yhteenveto	34
6	Analyysin tulokset	36
6.1	Kansikuvien kolme pääteemaa	36
6.2	Menneisyyden ja nykyisyyden vertailu	36

6.3	Yksilön ja kulttuurin identiteetti	40
6.4	Nuori toimija yhteiskunnassa	42
6.5	Myytti vaikuttamisen mahdollisuuksista	43
6.6	Analyysin yhteenveto	46
7	Semiotiikan pohdinta	48
7.1	Semiotiikan anti	48
7.2	Semiotiikan kritiikin pohdinta	51
	Lähteet	54

Liitteet

1	Forum historia 1: Ihminen, ympäristö ja historia	58
2	Forum historia 2: Kansainväliset suhteet	59
3	Forum historia 3: Itsenäisen Suomen historia	60
4	Forum historia 4: Eurooppalainen ihminen	61
5	Forum historia 5: Ruostin itämaasta Suomeksi	62
6	Forum historia 6: Maailman kulttuurit kohtaavat	63

1 Johdanto

”Don’t judge a book by its cover.” Suomalaiseen puheeseen ehkä paremmin taipuva sanonta ”koiraa ei ole karvoihin katsominen” opettaa olemaan tyytymättä pelkkiin ulkoon perusteella tapahtuviin ensivaikutelmiin.

Sanonta tosin myös sivuuttaa sen seikan, että kansikuvituksilla – kuten myös ensivaikutelmalla – on tärkeä funktio. Kielitieteilijä Marco Sonzognin mukaan kansikuvitus tarjoaa lukijalle tiivistelmän kirjan sisällöstä esittämällä kirjan verbaalisen sisällön pääasiassa ei-verbaalisilla merkeillä. Verbaalisen ja visuaalisen aineiston vuoropuhelu paljastaa tekijöidensä arvomaailman, ja se saattaa jopa vaikuttaa siihen, kuinka kirjaa luetaan. (Sonzogni, 2011.) Muistan monet oman kouluaiikani oppikirjojen kansikuvat vieläkin varsin selkeästi. Ne jättivät minuun kukin oman vaikutuksensa, ja useampi tovi kului oppituntien vähemmän aktiivisina hetkinä näiden kuvien tutkailuun.

Kiinnostukseni tutkia historian oppikirjoja sai alkunsa pohdinnasta, millainen on lasten ja nuorten ensimmäinen kosketus historian kuvalliseen esittämiseen. Historiankirjoitus on monisyistä ja rönsyilevää, ja sen keskiöön voidaan nostaa lukematon määrä erilaisia näkökulmia, joita ei voida helposti arvottaa. Tämä tekeekin historian kuvituksesta ja sen poliittisista ja kulttuurisista merkityksistä erittäin kiehtovia, sillä historiankirjoitus on aina oman aikansa ja kulttuurisen ilmaston tuote (Pitkänen, 1992, 6). Historian objektiivinen kerronta ja subjektiivinen tulkinta ovat kietoutuneet toisiinsa tiukasti, eikä niitä aina voida erottaa toisistaan. Kuvat herättävät lukijoissaan ajatuksia – tietoisesti tai tiedostamattaan –, jotka johdattavat pitkin omaa tulkinnallista historian polkuansa. Eri kirjasarjoilla on oma kuvituksen tematiikkansa ja symboliikkansa, joista kukin esittää historian erilaisessa valossa. Halusin ymmärtää, millaisia ajatuksia näiden kuvituksen on tarkoitus herättää.

Pohdin samaa aihetta jo omassa kandidutkielmissäni, mutta kosketukseni aiheeseen ja teoriaan tuntuu nyt kovin vajavaiselta, eikä silloin tutkimani kirjasarja ei ole enää edes käytössä kouluissa. Kandidutkielmani perustui semiotiikkaan, joka on teoriana äärimmäisen mielenkiintoinen. Olen vieläkin hyvin kiinnostunut semiotiikan teoriasta, ja

Lukion Forum historia (Liitteet 1–6)

halusin paneutua aiheeseen lisää. Ajankohtaisempi tutkimus vaatii lisäksi ajankohtaisemman aineiston, joten päivitin aineistoa Historian tuulet -kirjasarjasta nyt kirjoittamishetkellä käytössä olevaan Otavan lukion Forum historia -oppikirjasarjaan ja sen kansikuvituksiin (Liitteet 1–6). Rajasin tutkimuskysymyksekseni ”Mitä semioottisia merkityksiä lukion Forum historia -oppikirjasarjan kansikuvituksissa on?” Nostan tutkimuskysymykseeni semiotiikan sekä siihen liittyvän ”merkityksen” käsitteen. Tutkimukseni nojaakin semiotikkaan, mutta käsittelem sen tarkemmin vasta myöhemmissä luvuissa. En myöskään kohdistanut tutkimuskysymystäni tätä enempää, kuten kandidatukseni, sillä oletukset esimerkiksi siitä, että kansikuvat kuvaisivat historiaa, olisivat lähtökohteisesti jo tulkintoja niiden sisällöstä.

Oppikirjojen kuvasisällöistä on tehty aiemminkin opinnäytetöitä (ks. esim. Ferretti, 2013; Järvi, 2017). Tulokset ovat poikkeuksetta varsin mielenkiintoisia, ja kuvituksilla osoitetaan aina olevan jonkinlainen opetuksellinen tai kasvatuksellinen tarkoitus. Kuiten-

kaan vastaavanlaisia tutkimuksia ei kansikuvituksista ole tehty kovinkaan montaa. Kansikuvia koskevat tutkimukset ovat selvästi kuvallisen kulttuurin ja viestinnän tutkimuksen altavastaajia siitäkin huolimatta, että kirjoja jatkuvasti julkaistaan yhä enemmän (Sonzogni, 2011, 6). Kuva-analyttisiä teoksia on tuotettu runsain määrin, etenkin ohjekirjojen ja oppimateriaalien muodossa, mutta itse kirjan kansikuvituksia ei kuitenkaan ole tutkittu juuri lainkaan. Kansikuvitukset ovat kirjojen kuvituskuvia siinä missä muutkin, mutta ne ovat kirjoissa ehkä kaikista tärkeimmässä asemassa. Periaatteessa niitä voidaan tutkia aivan kuten mitä tahansa muitakin kuvituskuvia, mutta tämä lähestymistapa sivuuttaisi kansikuvien edustustehtävän. Kansikuvathan edustavat kirjan sisältöä hyvin rajallisessa tilassa, jolloin niissä on tehtävä valintoja siitä, mitä asioita korostetaan ja mitä sivuutetaan. Ne nostetaan ylitse muiden kirjan kanteen näyttämään, mistä kirjassa on kyse ja vakuuttamaan lukija avaamaan kirjan. On toissijaista, mitä asioita kirja nostaa sisällössään esille, jos sen kansikuvassa yksi asia nostetaan yli muiden. Kansikuvituksista suoraan ei kuitenkaan tunnu olevan paljoa teoriakirjallisuutta, joten joudun soveltamaan sitä, mitä kuvista on yleisesti tähän asti kirjoitettu. Kansikuvat ovat tutkimuksen arvoisia kohteita varsinkin, kun niiden funktio on kirjoissa ensiarvoisen tärkeä. Kansikuvat ovat piilossa näkyvillä.

Kuvia ja visuaalista aineistoa tulkitsevien gradujen metodologia vaihtelee muun muassa semiotiikan, ikonografisen tutkimuksen sekä erilaisten sisällönanalyttisten menetelmien välillä. (ks. esim. Mäkinen, 2013; Järvi, 2017; Sulku, 2019). Joskus kuvantulkinnan metodologiaan kuitenkin luotetaan mielestäni ehkä liian sokeasti. Joissain tutkimuksissa esimerkiksi semiotiikkaa käytetään lähinnä vain lyhyesti perustelemaan se, että kuvissa on jokin pintataso (denotaatio), sekä jokin tulkinnallinen syvempi taso (konnotaatio). Koska tutkimukseni teoriapohja on kokonaan semiotiikan varassa, haluan käyttää osan tutkielmastani myös sen kriittiseen arvioimiseen. Metodologisesta valinnastani huolimatta en ollut tutkielmani alkuvaiheilla täysin vakuuttunut semiotiikan tiedonhankinnallisesta pätevydestä. Semiotiikka on teoriana hyvin mielenkiintoinen, mutta hankalasti lähestyttävä, ja haluan tarjota tutkielmassani siihen johdonmukaisen katsauksen. Mainittakoon lisäksi, että tutkimuskysymykseni sisäistää itseensä semio-

tiikan, jolloin tulokset ovat korkeintaan yhtä valideja kuin semiotiikka itsessään. Tästä syystä haluan lähestyä semiotiikkaa varauksella ja kriittisesti.

Suuri osa tutkimukseni teoreettisesta viitekehystä perustuu kulttuuriteoreetikko Stuart Hallin (1989–1999) kirjoituksiin semiotiikasta ja representaatioista. Hall puolestaan osittain perustaa omat käsityksensä kirjallisuusteoreetikko Roland Barthesin näkemyksiin aiheesta, jonka ensikäden tekstejä etenkin myyteistä käytän itsekin. Semiotiikan kritiikki ja käyttötavat sen sijaan pohjautuvat semiootikko Daniel Chandlerin (1994) perusteokseen. Vaikka tärkeimmät lähteeni ovatkin jo iäkkäitä, Chandlerin perusteos semiotiikasta antaa tukevan pohjan aiheen ymmärtämiselle, jolloin sitä voi soveltaa myös nykypäivän tutkimuksessa, ja Hallin kirjoitukset identiteeteistä ja ristiriidoista ovat mielestäni vieläkin erittäin päteviä.

Suhtaudun kuitenkin muihin, esimerkiksi Barthesin, teksteihin varauksella. Hänen kirjoituksensa ovat oman aikansa tuotteita, ja myöhemmin hän itsekin myönsi tekstinsä olevan vanhentunutta, tosin semioottinen viitekehys oli hänen mukaansa kehittyneempää kuin koskaan (Barthes, 1994, 15). Semiotiikan ohella käytän myös käytännön kuvitustyön teoriakirjallisuutta. Tämä teoria pohjautuu professori Alan Malen kirjoituksiin kuvittajan ammatillisista ja pragmaattisista tarpeista. Pyrin parhaani mukaan yhdistämään kuvitustyön praksiksen huomattavasti abstraktimpaan semiotiikkaan, jotta ensinnäkään semiotiikka ei jäisi toissijaiseksi käytännön työlle ja toiseksi, että teoriolla olisi kuitenkin jokin yhteys todellisen maailman tarpeisiin. En näe, kuinka kaupallisia kuvitustöitä voisi tarkastella ottamatta huomioon itse ammatinharjoittajien tarpeita, jotka eivät välttämättä omassa työssään pohdi semiotiikkaa tietoisesti. Heillä saattaa kuitenkin olla ammatillisia käytäntöjä ja teorioita, joilla on selkeä yhteys semiotiikan teorioihin.

2 Tutkimuksen konteksti

2.1 Kansikuvien tärkeys

Oppikirjoilla on Suomessa opetuksessa ollut pitkään hyvin vahva asema. Opettajat ko-kevat oppikirjojen olevan tärkeä perusta opetukselle ja sen suunnittelulle, jopa tärkeämpi kuin itse opetussuunnitelma, ja niiden sisältöjä pidetään oppilaiden työn perustana (Törnroos, 2004, 32). Digitalisaatiosta, kritiikistä ja opetussuunnitelman muutoksista huolimatta painettujen oppikirjojen suosio työn ohjaajina opettajien keskuudessa ei ole hiipunut (Karvonen, Tainio, & Routarinne, 2017, 40). Oppikirjat hallitsevat sekä koululaisten että opettajien tieteellistä kuvakulttuuria ja rakentavat heidän arvomaailmaansa. Opetus rakennetaan suoraan oppikirjojen varaan, eli niiden sisältöjä pidetään luotettavina. Luottamus, ei opetussuunnitelmaan, vaan kustannettuihin kolmansien osapuolien teoksiin antaa syytä tarkastella, analysoida ja ymmärtää niiden arvoja. Koulujen tieteellisen kuvakulttuurin asianmukainen tutkiminen vaatii ajankohtaisen ja laajassa käytössä olevan kirjasarjan. Parhaista yrityksistäni huolimatta en saanut selville Forum-kirjasarjan tarkkaa markkinaosuutta, ainoastaan anekdoottisia arvioita historianopettajilta, joiden mukaan se on hyvin suosittu, joten tutkimuksessani analysoin Otavan lukion Forum-kirjasarjan kansikuvituksia (Liite 1–6). Forum-lukiokirjat uudistettiin vastikään vuonna 2022 Lukion opetussuunnitelman perusteita 2019 varten, jossa samalla kirjojen ulkoasu kansia myöten uusittiin (Otava, 2022). Kirjasarja koostuu kuudesta osasta, jotka jokainen on otsikoitu ja kuvitettu aiheitaan vastaavasti erilaisilla valokuvilla ja taideteoksilla. Pinnallisesti voidaan jo huomata, että kansikuvien aiheet eivät välttämättä ole tiukasti historiallisia, vaan ne ottavat mukaan myös nykypäivän perspektiivejä. Nykyhetken ottaminen mukaan historian kuvitukseen saattaa heti luoda monissa intuitiivisen tunteen arvoalinnoista ja jonkinlaisesta kommentaarista. Intuitio onkin tärkeä osa semiotiikkaa, ja pureudun sen merkitykseen syvällisesti myöhemmin.

Valitsin aineistokseni nimenomaan oppikirjojen kannet niiden holistisen luonteen vuoksi. Kansikuvan tehtävä yleisesti kiinnittää potentiaalisen lukijan huomion ja vakuuttaa

hänet ostamaan sen (Sonzogni, 2011, 12). Tietysti koulumaailmassa oppilailla ei ole vaihtoehtoa olla avaamatta kirjaa ja olla tutustumatta siihen. Kansikuvan tehtävä ei ole siis oppikirjojen kontekstissa houkuttaa lukijaa ostamaan kirjaa, vaan sen tehtävä on esittää sitä. Teen tässä kuitenkin eräänlaisen oletuksen kirjojen kohdeyleisöstä. Kustantajat yrittävät myydä teoksensa ennen kaikkea kouluille, mutta kirjan käyttötarkoituksen näkökulmasta nimenomaan oppilas on kirjan oletettu lukija. Kansikuvalla ja lukijalla on suhde, mutta niin on myös kuvalla ja kirjan tekstillä. Kirjan sisältö täyttää kansikuvan historiallisella, kulttuurisella ja moraalisisella taakalla, jota tasapainotetaan ajanmukaisella kuvituksella (Sonzogni, 2011, 15). Esimerkiksi historiankirjoitus on suhteellisen muuttumatonta, jolloin ajanmukaisuutta on pidettävä yllä jollakin muulla tavalla kuin sisällöllisesti. Esittämällä historialliset asiat nykypäivän konteksteissa on yksi keino ajanmukaistaa kirjat. Oppikirjojen kannet saavat merkittävän tehtävän kiteyttää koko oppikirjan sisältö yhdeksi kuvaksi, esittää valitut asiat aikakauteensa sopivalla tavalla, sekä arvottaa kirjan sisältö valitsemalla rajallinen määrä asioita tai tapahtumia, joita kirjan kannessa esitellään.

2.2 Kuva-analyysin tärkeys

Semiotikko Daniel Chandler, jonka kirjallisuuteen nojaan tutkielmassani hyvin paljon, alleviivaa tarvetta kuvien tulkinnalle sillä, että länsimaalainen akateeminen koulustraditio suosii vain yhdenlaisten sisältöjen lukutaitoa. Maailma on täynnä merkityksellisiä sisältöjä, mutta koulut suosivat ensisijaisesti puhutun ja kirjoitettujen tekstien lukutaitoa muidenlaisten lukutaitojen, esimerkiksi kuvallisen lukutaidon, sijaan. (Chandler, 1994.) Länsimaisessa valistusajan perinteessä kirjoitettu kieli asetetaan tärkeään kulttuuriseen asemaan kuvallisen tiedon vastakohtana. Kuvallinen kieli on syrjäytetty toissijaisena, tosin tärkeänä, mutta silti epäkommunikatiivisena. (Kupiainen, 2007.) On muistettava, että kulttuuri ei kuitenkaan keskity vain puhutun ja kirjoitetun kielen ympärille, jolloin puutteelliset kuvanlukutaidot johtavat puutteelliseen kulttuuriseen lukutaitoon kokonaisuudessaan. Tämä siitäkkin huolimatta, että jokainen altistuu kuvallisille tuotteille päivittäin. Nykypäivänä tarvitaan kuvanlukutaitoa, jotta voidaan

kriittisesti suhtautua kuvalliseen mediaan ja sen tarjoamiin representaatioihin (Kupiainen, 2007).

Opetushallitus on kuitenkin lähestynyt jo tätä vaatimusta. Vuonna 2021 käyttöön otetussa lukion opetussuunnitelman perusteissa hahmotellaan lukiokoulutuksen arvopeustaa ja tavoitteita. Kuvanlukutaito nousee perusteissa esille suoraan, mutta myös epäsuorasti perusteiden linjaamien arvojen ja tavoitteiden kautta. Opetussuunnitelma nostaa yleisissä tavoitteissa ja arvoissa esille muun muassa kriittisen ja itsenäisen ajattelun tavoitteet sekä ympäristön arvioinnin ja ymmärtämisen. ”Opiskelija tottuu arvioimaan tekstien ja tiedon luotettavuutta.” (Opetushallitus, 2019, 58.) Perustana ei niinkään ole tiedon hyväksyminen sellaisenaan, vaan sen kriittinen arviointi. Kuvitukset ja kuvallinen aineisto välittävät tietoa, eikä niitä tule sulkea kriittisen ajattelun ulkopuolelle. Opetussuunnitelma puhuu ”teksteistä” viitattaessaan tietoa välittäviin aineistoihin. Ymmärrän käsitteen viittaavan laajemmin kaikkiin merkityksellisiin tietoa välittäviin kokonaisuuksiin, kuten kuviin, pelkkien kirjoitettujen kielellisten aineistojen sijasta. Palaan käsitteistöön tarkemmin semiotiikkaa käsittelevässä pääluvussa.

Lisäksi opetussuunnitelma tarkentaa tavoitteitaan laaja-alaisilla osaamistavoitteilla, jotka ovat yleisesti oppiaineita sitovia. Tavoitteiden tehtävä on olla sovellettavissa kunkin oppiaineen omissa rajoissa, mutta sitoa ja ohjata opetuksen tavoitteita myös yleisesti. Monitieteisessä ja luovassa osaamisessa nostetaan yleisesti esille merkitysten etsiminen, lähdekriittisyys sekä monilukutaito. Opintojen tavoite on vahvistaa uteliaisuutta sekä taitoa havaita, tulkita ja tuottaa tekstejä. Kuvataiteen oppiaineessa samassa laaja-alaisessa kokonaisuudessa mainitaan lisäksi kuvantulkinta. (Opetushallitus, 2019.)

Opetussuunnitelma ei kuitenkaan ota kantaa siihen, kuinka kuva-analyysiä käytännössä toteutettaisiin tai aseta sille minkäänlaisia raameja. Oma kokemukseni kuvantulkinnasta koulukontekstissa on usein taidehistorian merkkiteokset. Esimerkiksi Suomen taiteen kultakauden teokset käyttävät symboliikkaa, joka nykypäivän oppilaalle voi olla tuntematonta ja epäintuitiivista. Analyysin ja intuition välillä on kuilu, jonka seurauk-

sena harjoite muuttuu varsinaisesta tulkinnasta mielivaltaisilta tuntuvien faktojen ulkoa opiskeluksi niiden kulttuurisesta merkittävydestä huolimatta. On syytä ymmärtää, miten ja milloin kuvaa voidaan tulkita, jotta kuva-analyysiharjoituksista olisi hyötyä oppilaille. Toivoin saavani tutkimuksessani ymmärrystä tähän ongelmaan liittyen paneutumalla syvällisesti kuvantulkinnan problematiikkaan. Aioinkin pohtia tutkielmasani sitä, voisiko semiotiikkaa soveltaa opetussuunnitelman linjaamaan rooliin kuva-analyyttisenä menetelmänä.

Semiotiikka menetelmänä on kuitenkin kiistanalainen, ja semioottisia tutkimuksia on kritisoitu erilaisista syistä. Käsittelen semiotiikan kritiikkiä tarkemmin myöhemmin. Kriittikin avulla voin ohjata omaa metodologiaani parempaan suuntaan ja toivon mukaan osoittaa, että kuvaa voi tulkita tieteellisesti ilman, että kaikki epistemologiset ongelmat sivuutettaisiin kokonaan. On kuitenkin tehtävä ainakin yksi perustava oletus, eli se, että kuvista voidaan ylipäättänsä ammentaa mitään tietoa. Semiotiikka, johon teoreettinen viitekehýkseni suurimmaksi osin perustuu, olettaa, että merkkejä on olemassa ja että merkkejä voidaan tutkia. Kriittisyys oppikirjojen kirjallista sisältöä kohtaan on melko yleistä. Oma kiinnostukseni ja kyvykkyyteni kuitenkin kohdistaa tutkimuksen nimenomaan oppikirjojen kuvalliseen sisältöön. Olen kiinnostunut semiotiikasta ja siitä ajatuksesta, että kuvantulkinta voidaan formalisoida tieteelliseksi menetelmäksi, jolla olisi arvoa kuvataiteen tutkimuksen kentällä. Olen kiinnostunut paneutumaan tutkimuksessani syvällisesti semiotiikkaan selvittääkseni mistä siinä on kyse ja pohtimaan, kuinka voisin mahdollisesti myös soveltaa sitä omassa opetuksessani. Siksi varovaisesti tarjoan tutkimustani kuvataidekasvatuksen kentälle, en vain suoraan tulosteni puolesta, mutta myös metatutkimuksen kohteena. Tutustun semioottiseen teoriaan huolellisesti ja kokeilen siihen tukeutuvaa analyysiprosessia käytännössä, jotta ymmärrän paremmin sen heikkoudet ja vahvuudet.

On kuitenkin tarpeellista suhtautua kuvantulkintaan huomattavalla varauksella tieteellisessä kontekstissa. Itse koen, että kuvantulkintaa käsitellään tieteenä samanaikaisesti liian vähätellen ja liian oletusarvoisesti. Yhtäältä tiukan positivistiset tutkijat eivät nähdäkseni hyväksy kuvantulkintaa lainkaan tieteellisesti soveliaana menetelmä-

nä, mutta toisaalta monet ikonografiset tutkimukset hyväksyvät kuvan tiedon lähteenä ilman sen suurempia ongelmia. Siinä, missä empiirinen ja positivistinen tutkimus nauttii tieteellisestä oletusarvoisuudesta, kuvantulkinta ei mielestäni ole yhtä onnekaassa asemassa. Kuva-analyysi on tietoteoreettisesti haastava ongelma, joka intuitiivisella tasolla on ilmeistä, mutta tieteellisellä tasolla häilyvää. Kuvantulkinta tutkielmani pohjana saattaakin tästä syystä vaikuttaa lähtökohtaisesti paradoksaaliselta; voiko kuvaa ylipäättänsä tulkita "tieteellisesti"? Käyttämäni määritelmän mukaan tiede on prosessi, jossa järjestelmällisesti hankitaan uutta tietoa ja korjataan vanhoja oletuksia (Haaparanta & Niiniluoto, 1986). Tämä määritelmä antaa tilaa lukea kuvantulkinnan tieteenksi, kunhan se täyttää nämä kaksi edellä mainittua vaatimusta: tiede on järjestelmällistä, ja se uudistaa tietoa. Tällä perusteella tarvitaan vain systemaattinen teoreettinen viitekehys oivallisten tulosten ohella, jotta kuvantulkinta voitaisiin laskea tieteenksi. Valitsin viitekehyykseksi semiotiikan.

3 Semiotiikka

3.1 Semiotiikan määrittely

Yksinkertaisimmillaan semiotiikka on merkkien tutkimista. Semiotiikassa merkit ovat kuitenkin huomattavasti laajemmin ymmärretty kuin arkipuheessa. Chandlerin (1994) mukaan semiotiikka ymmärtää merkeiksi kaikki sellaiset asiat, jotka esittävät jotakin muuta kuin itseään. Toisin sanoen mikä tahansa asia, – puhuttu, kirjoitettu, piirretty, elehditty, jne. – jonka tarkoitus on viitata johonkin asiaan, on merkki. Merkin luonteella ei siis niinkään ole väliä, kunhan merkillä on jokin kohde, jota merkitään, sekä jokin ulkomuoto, joka merkitsee. (Chandler, 1994.) Tämä määritelmä lukee merkeiksi äärimmäisen monimuotoisen joukon ilmaisukeinoja. Merkit eivät myöskään aina esiinny yksinään, vaan yleensä ne ovat osa jotain kokonaisuutta – kirjallista, kuvallista tai jotain muuta. Tällaisiin merkkien kokonaisuuksiin viitataan semiotiikassa 'teksteinä' riippumatta siitä, onko kyseessä perinteisesti ymmärretty kirjallinen tuote. Teksti on siis mikä tahansa merkkien kokonaisuus, jota voi "lukea". (Chandler, 1994.)

Alun perin semiotiikka kehitettiin merkkien tutkimisille nimenomaan niiden sosiaalisessa ympäristössään. Sveitsiläinen Ferdinand de Saussure kehitti ajatuksen tieteenalasta, joka voisi järjestelmällisesti ja luotettavasti ammentaa tietoa merkeistä niiden omassa sosiaalisessa kontekstissaan. (ks. esim. Saussure, 1983.) Saussure tosin kutsui tätä 'semiologiaksi', mutta nykypäivänä semiotiikka kattaa tämänkin termin. Saussuren määritelmä ei kuitenkaan ole yleisesti hyväksytty. Esimerkiksi Saussuren aikalainen Charles Peirce ei nähnyt semiotiikkaa yhtä sosiaalisesti latautuneena kuin itse Saussure, vaan esitti semiotiikan formalisoituna merkkioppina, lähempänä matemaattista logiikkaa kuin kuvantulkintaa. (Peirce 1931, Chandlerin 1994 mukaan.) Tämä on erittäin painava kysymys, joka on päätettävä heti tutkimuksen alussa. Onko semiotiikka merkkien tutkimista sellaisenaan, vai merkkien tutkimista osana laajempaa kulttuurista kontekstia? Itse puollan merkkien sosiaalisen ulottuvuuden tutkimiselle, sillä formaali merkkioppi ei todennäköisesti tuottaisi mielekkäitä tuloksia. Merkit ovat perustavanlaatuisesti sosiaalisen vaihdon tuotteita, eikä niitä voi käsitellä sosiaalisesti puhtaina kap-

paleina ilman, että niistä jäisi puuttumaan jotakin hyvin olennaista. Tärkeämpää itse merkkien rakenteen tutkimiselle on niiden synnyn ja funktion tutkiminen. Tiedolla siitä, mikä merkki on ja mistä sen rakenne koostuu, ei tee mitään, ellei tätä tietoa voi käyttää ympäröivän maailman ymmärtämisessä.

En tiedä, missä määrin maailman abstrahointi auttaa sen ymmärtämisessä. Teoriakirjallisuus ei anna vastauksia kuvien tulkitsemiselle, se ainoastaan tarjoaa siistejä kategorioita ja hahmottelee sitä, mitä kuvat ovat. Semiotiikka antaa käsitteille nimet ja kategoriat, mutta loppujen lopuksi kuvantulkinta on juuri sitä – kuvan tulkintaa – toisin sanoen subjektiivista ja tutkijan omista kyvyistä riippuvaista. En tiedä, antaako mikään järjestelmällinen viitekehys tilaa yleispäteville tai ”totuudenmukaisille” tulkinnoille, vai onko tarpeeksi hyvillä perusteluilla mahdollista osoittaa kuvissa olevan mitä tahansa. Taiteen kohdalla tämä on etenkin huomionarvoista. Peircen semioottinen taksonomia, vaikkakin mielenkiintoista itsessään, ei välttämättä laajenna arkipäivän ymmärrystä juuri lainkaan. Päivittäinen visuaalinen aineisto ei kuitenkaan intuitiivisesti tunnu sattumanvaraiselta. Vaikka ei olisi tietoinen siitä, miten tai miksi, kuvat kuitenkin ohjaavat ajattelua ja toimintaa hyvin ennakoitavilla tavoilla. Lukija ei välttämättä ole tietoinen siitä, miten aikakauslehden kuvitus kannustaa harrastamaan liikuntaa. Miten mainos houkuttelee ostamaan tuotteen? Miten historian oppikirjan kansikuva muovaa käsityksiä historiasta ja yhteiskunnasta? Kuvilla usein on jokin tarkoitus, jolloin niitä ei tuoteta summittaisesti. Vaikka joillain kuvilla ei olisikaan mitään objektiivista, yksitulkintaista sisältöä, se ei tarkoita, ettei millään kuvilla ole mitään sisältöä. Lähestyn semiotiikkaa (tai semiologiaa) kriittisesti, sillä tekstien liiallinen abstrahointi sumentaa tutkimuksen yhteyttä arkimaailmaan, mutta liiallinen intuitiivisuus horjuttaa sen tieteellistä tarkkuutta. Haluan kuitenkin määritellä tietyt teoreettiset konseptit, jotta ymmärrän itsekin oman metodologiani.

3.2 Merkit ja merkitykset

Merkillä on jokin kohde, jota merkitään sekä jokin ulkomuoto, joka merkitsee. Sausuren termien mukaisesti merkki on siis kahden osan muodostama kokonaisuus, jossa

yhdistyy merkitty (signifié) ja merkitsijä (signifiant) (ks. esim. Saussure, 1983). Ajatus, joka lävistää semiotiikan, on se, että merkit eivät itsessään tarkoita mitään, vaan merkitys syntyy keinotekoisesti (Hall, 1997b, 25). Sosiaalinen sopimus antaa merkeille niiden ymmärrettävyyden. A-kirjaimessa ei ole mitään, mikä luonnollisesti viittaisi kyseiseen äänteeseen, vaan ainoastaan tapa ja sopimus aiheuttaa merkin yhteyden. Hall (1997b) kuitenkin painottaa, että keinotekoisuus ei tarkoita mielivaltaisuutta. Keinotekoisuus tarkoittaa ainoastaan sitä, että merkit eivät tarkoita mitään ihmisen sosiaalisen ympäristön ulkopuolella. Alkujaan merkit syntyvät aina tarpeista, esimerkiksi tarpeesta kommunikoida muille tielläliikkuville, että aion kääntyä, tai tarpeesta välittää puhetta tekstin kautta. Yleisesti tarve on ollut tehokas tiedon vaihto. (Hall, 1997b.)

Tietoa voi välittää monella tavalla, mutta jotkin merkit välittävät enemmän tietoa kuin toiset. Hallin (1997a) mukaan se, miten paljon ja mitkä merkit välittävät mitäkin tietoa, riippuu aina kulttuurisesta kontekstista. Kulttuuri semiotiikan kontekstissa tarkoittaa yhteisön kykyä tulkita ja ymmärtää merkkejä samalla tavalla. Tulkitsemme ja ymmärrämme oman kulttuurin merkkejä samalla tavalla, koska yhteisö on luonut ja jakanut merkitykset muille yhteisön jäsenille. Samalla merkit kuitenkin ohjaavat yhteisön toimintaa, joka vaikuttaa merkkien tulkintaan. Tätä kautta merkkien merkitys muuttuu ja luodaan uutta tietoa. (Hall, 1997a.) Merkkien järjestelmä ei ole siis pysyvä. Merkkien merkitys on jatkuvassa muutoksessa ja sidottuna ympäröivään kulttuuriin ja kontekstiin – myös muihin merkkeihin (Hall, 1997b, 32). Esimerkki tästä historian oppikirjojen kontekstissa on se, miten ne käyttävät merkkejä (valokuvia, sanoja, taidetta, jne.) irrallaan niiden alkuperäisestä kontekstista. Se, mitä merkit alun perin tarkoittivat, ei enää välttämättä pidäkään paikkaansa niiden uudessa asiayhteydessä. On pohdittava, miten merkit muuttuvat ja mitä ne nyt merkitsevät. Merkkien suhteet toisiinsa antavat niille merkityksen (Hall, 1997b, 32).

3.3 Myytti

Kulttuuri on jaettu ymmärrys merkeistä, jotka ovat syntyneet ja muovautuneet yhteisön omista tarpeista ja niiden jatkuvasta käytöstä. Tämä määritelmä nostaakin pai-

navan analyttisen kysymyksen siitä, mitä merkkien olemassaolo ylipäättänsä kertoo kulttuurisista tarpeista. Oletusarvoisesti ja automaattisesti ymmärretyt merkit käytännönläheisissä konteksteissa voivat olla huomattavan yksinkertaisia ja hyvántahtoisia. Liikennemerkki kielivät tarpeesta luoda järjestelmällisyyttä ja ennakoitavuutta liikenteeseen. Tätä tarvetta harvoin suoraan tiedostetaan, paitsi silloin, kun liikennemerkkejä ei syystä tai toisesta ole. On kuitenkin ymmärrettävä, että kulttuuristen merkitysten ja ”totuuksien” luominen on eräänlaisen vallan muoto. Luonnollisesti ja tosiasioina ymmärretyt merkit antavat tekijöilleen auktoriteettiaseman (Gaines, 2002).

Kirjallisuusteoreetikko Roland Barthesin luoma teoreettinen kehys, jota itsekin käytän tutkimuksessani, on myytti. Hänen määritelmänsä mukaan myytti on toisen asteen merkki, jossa alemman asteen merkki muuttuu itse merkitsijäksi (Hall, 1997b, 68). Barthesin määritelmä avaa ovet merkkien kerrostamiselle, jossa merkin alkuperäinen tarkoitus, merkitty, sumenee ja vääristyy merkin uudessa funktiossa. Vaikka myytti itsessään on kelvollinen kehys, nostan kuitenkin pari asiaa, jotka koen itse ongelmallisiksi. Ensinnäkin Barthesin määritelmä myytistä toisen asteen semiologisena kielenä on mielestäni monimutkainen ja vaikeuttaa myytin perustavan tarkoituksen ymmärtämistä. Selkeämpi myytin määritelmä, joka on mielestäni paljon käytännöllisempi, on kertomus tai merkki, joka pyrkii antamaan historiallisesta ilmiöstä ikuisen ja ”luonnollisen” selityksen (Barthes, 1994, 10). Myytti naturalisoi puheen, eli tekee sen viattomaksi ja faktuaaliseksi, vaikka se alun perin on rakennettua ja motivoitunutta. Kaikki kulttuurin tuottajat ovat mukana luomassa myyttejä käyttäessään ja vääristäessään merkkejä. (Lidchi, 1997, 181).

Myytti sellaisena, kuin Barthes sen esitti, on mielestäni hämmentävä. Barthes itse kehitti myytin käsitteen vasta jälkikäteen jo kirjoitettuaan merkkejä tulkitsevia esseitä. ”Siihen aikaan ymmärsin sanan perinteisessä mielessään” (Barthes, 1994, 17). Toisin sanoen myytti oli alun perin intuitiivinen ajatus luonnollisilta vaikuttavista asioista, jotka todellisuudessa ovatkin rakennettuja. Ajatus kokonaisvaltaisesta kuvasta todellisuudesta, joka mielletään luonnolliseksi mutta joka alun perin on keinotekoinen, on kuitenkin osa monia semioottisia teorioita ja sen vuoksi sitä on kehitetty edelleen.

Barthesin jälkeiset semiootikot ovat muuntaneet myytin määritelmää oleellisesti. Siinä, missä Barthes määritteli myytin toisen asteen semioottisena kielenä, myyttiä on sittemmin kuvailtu kolmannen asteen semioottisena kielenä. Chandler (1994) kuvailee myyttiä kolmitasoisena rakenteena. Ensimmäinen taso, eli denotatiivinen taso, on merkin ilmeinen luonne, eli mitä merkissä konkreettisesti esitetään ilman sen suurempia sosiaalisia tulkintoja. Toinen taso, eli konnotatiivinen taso, kuvaa merkin ilmaisuvoimaisuutta ja sen piilevämpiä merkityksiä. Kolmas taso, eli mytologinen taso, heijastaa merkin laajoja, kulttuurisesti itsestään selviä konsepteja, jotka tukevat jotakin tiettyä maailmankuvaa tai ideologiaa. (Chandler, 1994.)

Raja kaikkien näiden kerrosten välillä on jossain määrin hämärä. Gainesin (2002) mukaan Barthes erottaa myytin konnotaatiosta sen näennäisellä luonnollisuudella. Toisin kuin konnotaatiota, myyttiä ei sen kulttuurisen itsestäänselvyyden vuoksi välttämättä edes huomaa. (Gaines, 2002.) Ongelmaksi tässä nouseekin se, että myyttien analyysi vaatii niiden purkamista, joka kyseisessä kulttuurissa kasvaneelle ole kovinkaan yksinkertaista. Kuten Chandlerkin painottaa, semiootikko on aina oman kulttuurinsa tuote, joka johtaa monenlaisten ideoiden tiedostamattomaan hyväksymiseen. Ei kuitenkaan ole mahdotonta olla tietoinen omasta kulttuuristaan ja asettaa sitä analyysin kohteeksi, ehkä vain olemalla hyvin reflektiivinen omista arvoistaan. (Chandler, 1994.)

3.4 Semiotiikan kritiikki

Semiotiikka on olemassaolollaan ja väitteillään saanut osakseen myös huomattavaa kritiikkiä. Chandler (1994) käsittelee teoksessaan semiotiikan kritiikkiä laaja-alaisesti, minkä haluan itsekin nostaa esille. Esimerkiksi merkkien tutkimisen ohella semiotiikan laajuudesta ja käyttökohteista ei ole päästy yhteisymmärrykseen. Useat tieteenalat kritisoivat semiotiikkaa ”imperialistisena” sen kaikille tieteenaloille tunkeilevan taipumuksen vuoksi. Semiootikot mielellään käyttävät sitä kaiken mahdollisen tutkimisessa riippumatta siitä, onko se soveliaista vai ei. On kuitenkin tärkeää muistaa, että semiotiikka soveltuu vain tiettyihin tarkoituksiin, kuten pienen aineiston laadulliseen analyysiin. Kvantitatiivinen ja empiirinen analyysi on parempi jättää muille menetelmille,

kuten sisällönanalyysille (Chandler, 1994). Tästä syystä kavensin tutkimusaineistoani alkuperäisestä vain yhteen kuuden kirjan kirjasarjaan. Semiotiikka on raskas työkalu, eikä se sovellu laajojen aineistojen käsittelyyn.

Semioottinen analyysi itsessään on tieteellisesti kiistanalaista. Sen lisäksi, että se on aina subjektiivista, semiotiikan suuri heikkous on sen riippuvuus yksittäisen tutkijan omista kyvyistä (Leiss, ym. 1990, Chandlerin, 1994 mukaan). Tietenkin huomattavan suuri osa tieteestä aina riippuu jossain määrin tutkijan omista kyvyistä, mutta semiotiikan luonne johtaa huomattavan heikkoon toistettavuuteen. Prosessia ei välttämättä avata tarpeeksi, tai juuri lainkaan, jotta kuka tahansa muu tutkija voisi toistaa sen. Kovin usein tämä johtaa vain intuitiiviseen tulkintaan ja huonosti perusteltuihin väittämiin. Semiotiikka onkin saanut huonon maineen ”akateemisten puoskareiden” (academic charlatan [sic]) viimeisenä oljenkortena. (Chandler, 1994.) Omassa tutkimuksessani pyrin korjaamaan tätä ongelmaa olemalla hyvin avoin omasta menetelmästäni. Avaan tarkemmin analyysiprosessiani myöhemmässä luvussa, mutta on muistettava, että tulkinnallisissa prosesseissa on äärimmäisen vaikeaa yltää täyteen toistettavuuteen.

Arvelen, että osa semiotiikan vieroksumisesta johtuu yleisesti kaiken ei-positivistisen ja ei-empiirisen tieteen kaihtamisesta. Semiotiikka on suunnanmuutos positivistisessa ja empiirisessä tieteen traditiossa, joka on rajoittanut kulttuurisen teorian kehittymistä (Franklin, ym. 1996, Chandlerin, 1994 mukaan). Semiotiikka voi purkaa näennäisiä luonnollisuuksia ja siten problematisoida monia juurtuneita oletuksia eri tieteenaloilla. Mahdollisuus kulttuurin kokonaan kattavasta konseptuaalisesta viitekehyksestä on houkutteleva, mutta se kuitenkin sivuutetaan usein tieteellisissä yhteisöissä. Semiotiikan ”imperialismi” on siten myös tulkittavissa, että se kannustaa olemaan sivuuttamatta jotakin merkkien kenttää vähempiarvoisempana kuin jotakin toista.

One need not be a Marxist to appreciate that it can be liberating to become aware of whose view of reality is being privileged in the process. Many semioticians see their primary task as being to denaturalize signs, texts and codes. Semiotics can thus show ideology at work and demonstrate that 'rea-

lity' can be challenged. (Chandler, 1994)

Lainaus alleviivaa semiotiikan mahdollisuutta pureutua ”ilmeisiin”, ”luonnollisiin” ja ”universaaleihin” asioihin riippumatta merkkien luonteesta. Chandler (1994) nostaa, että merkkien tutkiminen on kaiken ympäröivän todellisuuden ja viestien välittämisen tutkimista. Merkit eivät vain esitä todellisuutta, mutta myös rakentavat sitä. On vapauttavaa tietää, kenen todellisuutta suositaan. On kuitenkin oltava varovaisia liiallisen ”demystifikaation” kanssa. Kaikki merkit tulkitaan aina omista lähtökohdista, eikä oman merkkijärjestelmän ulkopuolelle voi niin vain astua. Liiallinen halu paljastaa tai purkaa yhteiskunnan merkkijärjestelmä johtaa helposti ideologisesti latautuneihin salaliittoteorioihin. (Sturrock 1986, Chandlerin, 1994 mukaan.) On tietysti pohdittava, kuinka poliittisesti neutraalia yhteiskunnan merkkien paljastaminen ylipäättänsä voi edes olla. Oli kyse sitten neutraalista analyysistä tai salaliiton paljastamisesta, semiotiikka esittää voivansa lähestyä sitä.

3.5 Teoreettisen viitekehysten valinta

Those who control the sign systems control the construction of reality. (Chandler, 1994)

Mikä tekee Barthesin myytistä tai Saussuren semiologiasta uskottavan ja luotettavan viitekehysten? Toisin sanoen, miksi semiotiikka on tutkimukseni kannalta parempi kuin mikä tahansa muu teoreettinen viitekehys? Tärkeimmät semiotiikan edut ovat sen perusoleukset, että merkit eivät ole sattumanvaraisia vaan sosiaalisesti määrittäytyneitä ja että näitä merkkejä voidaan purkaa ja tutkia. Semiotiikka rakentaa suhteellisen vanhan teoreettisen perustan kuvantulkinnalle osana laajempaa kulttuurista ympäristöä. Näemme ja koemme kuvallista aineistoa päivittäin ja tiedämme, että ne vaikuttavat ajatuksiimme ja toimintaamme. Mainoksia, maalauksia tai kansikuvituksia ei tehdä sattumanvaraisesti toivoen, että ne synnyttävät oikeanlaisia ajatuksia, vaan ne ovat hyvin määrätietoisesti luotuja.

Semiotiikka ei kuitenkaan suoranaisesti tee oletuksia merkin käyttäjän intentioista. Vaikka kuvan tulkinnassa ei välttämättä ole yhtä oikeaa merkitystä, tai edes oikeaa

tai väärää merkitystä, kuvan tuottajalla saattaa silti olla jokin "etuoikeutettu" tai mieleinen merkitys (preferred reading) (Hall, 1997c, 228). Tämä etuoikeutettu merkitys ei siltikään välttämättä ole tekijän tietoinen valinta, vaan tilanne, jossa tekijä tiedostamattaan hyödyntää yleisesti hyväksytyjä ja helposti ymmärrettäviä merkkejä (Chandler, 1994). Esimerkiksi kirjoittaessa tai maalatessa kenenkään ei tarvitse luoda jokaista merkkiä uudestaan, vaan ainoastaan hyödyntää jo olemassa olevia merkkejä. Tämä on hyvin tehokasta, sillä jaettu ymmärrys käytetyistä merkeistä tehostaa tiedon vaihtoa. Se voi kuitenkin johtaa merkkien luonteen mukaan esimerkiksi ideologisesti latautuneisiin teksteihin, riippumatta tekijän intentioista. Merkit, jotka ovat yleisesti ymmärrettyjä mutta jotka ovat eettisesti latautuneita (esimerkiksi haukkumasanat, kulttuurinen symboliikka) ovat demystifikaation kohteita.

On kuitenkin myös varottava olettamasta, että mieleinen (tai etuoikeutettu) merkitys tarkoittaisi, että tekstien merkitys on niiden luomishetkellä määrätty. Lukijat tulkitsevat tekstejä omista lähtökohdistaan, jotka samasta kulttuurista huolimatta voivat kuitenkin olla toisistaan poikkeavia. (Chandler, 1994.) Tämä on helposti ymmärrettävissä ristiriitaiseksi tilanteeksi, jossa teksteillä on jokin etuoikeutettu ideologinen tai mytologinen merkitys, mutta se ei kuitenkaan ole tekstin sisään rakennettu. Ristiriita kuitenkin ratkeaa, jos otetaan huomioon lukijan rooli ja lähtökohdat, mikä helposti unohdetaan. Myös Barthes on kritisoinut kirjallisuusanalyysin traditiota Tekijän kuolema -teoksessaan. Hän painottaa lukijan tulkintojen ylivaltaa tekijän varsinaisten intentioiden sijaan. Lukijan tulkinnat, niin kirjallisissa teksteissä kuin kuvissa, asettuvat tekijän intentioiden edelle. (ks. Barthes, 1993.) Tasapainoilu tekijän ja lukijan roolien välillä on hankalaa. Kaikki semiootikot eivät hyväksy tekijän roolin sivuuttamista kokonaan, mutta Chandlerin (1994) mukaan lukijan roolia usein painotetaan jo siitä syystä, että tekijät eivät välttämättä ole tietoisia kaikista intentioistaan. Tekijä ei voi hallita merkkejä ja niiden eläväisyyttä. (Chandler, 1994.) Semiotiikka tasapainoilee merkitysten determinismin ja tekijän kuoleman välillä hyväksyen sekä lukijan että tekijän autonomian, sekä heidän kyvyttömyytensä toimia omien valintojensa mukaan. Tutkijana tämä avaa ovet kuvantulkinnalle, mutta samalla myös hillitsee sitä.

4 Metodologia

4.1 Semiotiikka ei ole metodi

Semiotiikka ei ole metodi, vaan teoreettinen viitekehys kaikkien merkkijärjestelmien tutkimiseen.

Olen edellisessä luvussa tarkastellut semiotiikan teoreettista olemusta ottamatta sen enempää kuitenkaan kantaa siihen, miten näitä teorioita voisi soveltaa käytännön tutkimuksessa. Semiotiikka on yhtä lailla metodi kuin suomen kielen kielioppi on metodi. Se antaa vakaan pohjan merkkijärjestelmien erittelylle, mutta on muistettava, että se ei itsessään tarjoa menetelmiä tekstin tulkinnalle. Vaikkakin teoreettisesti tärkeitä, rakenteet, vuorovaikutussuhteet ja logiikka eivät välttämättä kerro tekstistä kaikkea. Ne antavat syvällistä ymmärrystä tekstin rakenteeseen, muttei suoraan vastauksia sen merkityksiin. Jotkut merkitykset voivat olla kytköksissä niiden rakenteisiin, mutta kuvan tekijän sekä kuvan lukijan perspektiivit on pidettävä mielessä. Semioottisessa analyysissä on erityisesti huomioitava se, että mikään tekstin välittämistä merkityksistä ei ole merkissä itsessään, vaan katsoja luo merkityksen itse omien kulttuuristen konseptiensä varassa (ks. esim. Hall, 1997a). Tekstissä ja sen merkeissä voi olla jokin niiden tekijän suosima merkitys, mutta nämä merkitykset ovat vain suosituksia. Tekstiä lukiessa ja tulkitessa katsoja synnyttää muitakin merkityksiä, jotka eivät välttämättä ole samoja kuin mitä tekstin tekijä pyrki välittämään. (Moriarty, 2004, 232.)

Kuinka sitten lukija luo merkityksen, ja miten sen ”oikeellisuus” voidaan todistaa? Kenties on luotettava siihen, että kulttuurinen samankaltaisuus luo tulkintojen ja tekijän intentioiden välille jonkinlaisen yhteisymmärryksen. Mainosten suunnittelijat eivät oleta lukijansa tekevän semioottista analyysiä tuotteistaan, vaan nopeasti lukiesaan ymmärtää ja tulkita tekstin. Kuitenkin oman merkityksellistämisen prosessin puolueeton tarkkailu ja sen todistaminen validiksi tuntuu mahdottomalta. Esimerkiksi Charles Peirce ei itsekään kyennyt analysoimaan omaa prosessiaan aukottomasti vaan kuvasi hypoteesin syntymistä omassa analyysiprosessissaan eräänlaisena älynväläyksenä

(Moriarty, 2004, 235). Täysin aukottoman semioottisen analyysin täytyisi siis kyetä tulemaan tietoiseksi kaikista näistä mielensisäisistä prosesseista ja älynväläyksistä. Omat tutkijan metakognitiiviset kyyni eivät riitä sellaiseen analyysiin, ja on siis tehtävä jälleen oletus siitä, että semioottinen analyysi on riittävän lähellä ”luonnollista” tulkintaa. Jos olettaisimme, että semioottisessa analyysissä jokin muuttuu verrattuna luonnolliseen tulkintaan, tutkimukselta katoaa tarkoitus ja yhteys arkimaailmaan täysin.

4.2 Semiotiikkaan perustuva metodi

Vaikka semiotiikka ei itsessään ole metodi, semiootikot ovat kehittäneet erilaisia analyysimetreja perustuen semiotiikan luomaan teoriapohjaan. Sovellan analyysissäni semiootikko Daniel Chandlerin laatimaa analyysirunkoa, joka koskettaa tekstin erilaisia semioottisia rakenteita hyvin laaja-alaisesti (Chandler, 1994). En tiedä, onko analyysirunkoa käytetty aiemmin jossain tutkimuksessa, mutta runko kuitenkin pohjautuu hyvin perustelluille semioottisille teorioille. Kohdistin analyysirunkoa vastaamaan paremmin oman tutkimukseni tarpeita, ja poimin siitä omaa tutkimustani silmällä pitäen tärkeimmät pääkohdat. Pitkää analyysirunkoa on hankala käsitellä, ja kysymykset erityisesti koodistoista johtaisi äärimmäisen hankalien merkkien ymmärtämistä koskevien kysymysten äärelle, joihin gradun kokoisessa tutkielmassa ei ole tilaa vastata. Koodistot luovat karttoja merkkien ja konseptien välillä, ja näiden karttojen purkaminen tyhjentävästi ei nähdäkseni ole tutkimuksen kannalta kovinkaan oleellista. Oletamus, jonka perustelen analyysiprosessin alussa, kuitenkin on se, että minä tutkijana jaan samat kulttuuriset koodistot kirjojen kohderyhmän kanssa.

Sovellukseni analyysirungosta koostuu niistä osista, jotka keskittyvät tekstin sosiaaliin, retorisiin, paradigmaattisiin ja syntagmaattisiin ominaisuuksiin, sekä tekstin modaalisuuteen eli väittämiin todellisuudesta. Paradigma semiotiikassa tarkoittaa merkkiä tai merkkirakennetta, joita ei voi olla useaa samanaikaisesti päällekkäin (Chandler, 1994). Esimerkiksi tekstissä kissa ei voi olla samanaikaisesti jokin toinen asia kuten koirra, mutta se voisi olla korvattavissa koiralla, mikä myös muuttaisi tekstin merkityksiä. Syntagma on puolestaan näiden tekstissä olevien merkkien keskinäinen suhde (Chand-

ler, 1994).

Käytän hedelmäpeliä analogiana paradigmasta ja syntagmasta. Rahapeliautomaatin klassisessa hedelmäpelissä on kolme rullaa, joissa on kussakin erilaisia hedelmiä. Nämä rullassa olevat hedelmät ovat paradigmaattisessa suhteessa muihin oman rullansa hedelmiin, koska ne ovat toisensa poissulkevia. Kun rullat pysähtyvät, vaakalinjalle osuvat hedelmät ovat keskenään syntagmaattisessa suhteessa. Eri hedelmäyhdistelmät luovat erilaisia merkityksiä. Merkittävä osa semioottisesta analyysistä keskittyy pohtimaan sitä, kuinka merkitykset muuttuvat, jos tällä kuvitellulla vaakalinjalla olisi-kin joitain muita hedelmiä.

Analyysirungon ensimmäisessä vaiheessa tunnistetaan tekstien fyysinen konteksti ja huomioidaan, onko niissä jotain, joka ei kopioiden tai kuvien kautta välittyisi. Teksti ei yleensä elä tyhjiössä, vaan sen fyysinen konteksti, esimerkiksi omassa tutkimuksessa- ni kirjan sisältö, saattaa vaikuttaa tulkintaan. Kontekstin lisäksi on huomioitava omat lähtökohdat ja tarkoitukset, jotka saattavat myös vaikuttaa tekstin tulkintaan. Lisäksi tekstin sosiaalinen konteksti vaikuttaa siihen, millaisia tulkintoja tekstistä voidaan ylipäättänsä tehdä. On huomioitava se, kuinka kulttuurillisesti ymmärrettävä teksti on. (Hall, 1997a.)

Analyysin haastavampi osuus alkaa paradigmaattisten ja syntagmaattisten rakenteiden tunnistamisella. Tämä analyysivaihe on melko strukturaalinen, mutta siinäkin voidaan joutua tekemään varsin subjektiivisia tulkintoja. Analyysissä rakenteiden tunnistaminen ei ole riittävää, vaan niiden tarkoituksen pohtiminen esimerkiksi kuvituksen ammatinharjoittajien näkökulmasta on myös ensiarvoisen tärkeää.

Analyysissä syvennetään tulkintaa siirtymällä tekstin rakenteista niiden retorisiin ja sosiaalisiin funktioihin, sekä tekstin tekemiin todellisuusväittämiin. Tämä on se vaihe, jossa tutkijan kyvykkyyden merkityksellisimmässä roolissa. Huomasin, ettei näiden funktioiden tunnistamiseen ole algoritmia, kaavaa tai metodia, vaan ne on havaittava omien kulttuuristen koodistojen varassa. Peircen ”älynväläys” (ks. Moriarty, 2004, 235) kuvastaa vaiheen haastavuutta erityisesti tieteellisen toistettavuuden näkökulmasta.

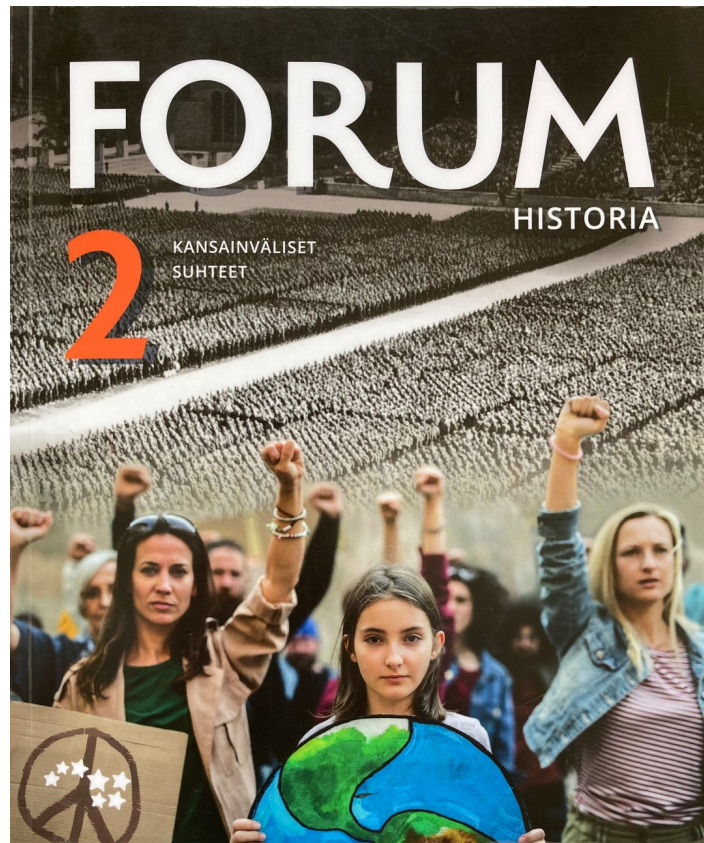
Teksti tekee lisäksi erilaisia väittämiä todellisuudesta. Esimerkiksi esittääkö teksti olevansa faktaa vai fiktiota, ironiaa vai totista? Se, miten teksti asemoi itsensä todellisuuden, todennäköisesti vaikuttaa siihen, millaisia tulkintoja siitä voidaan lopuksi tehdä. Modaalisuusmerkit, kuten kaikki muutkin merkit, riippuvat vahvasti kulttuurisista koodistoista, johon palaan vielä myöhemmin.

5 Analyysiprosessi

5.1 Analyysin läpinäkyvyys

Lisätäkseen toistettavuutta ja läpinäkyvyyttä, haluan esittää yhden aineistoni kansikuvan analyysin kokonaisuudessaan auki, ja samalla punnita ja pohtia semioottista prosessia. Pro Gradu -tutkielmani aineisto koostuu kuudesta lukion historian oppikirjan kansikuvituksesta. Analysoin ensiksi kunkin kansikuvan yksitellen, jonka jälkeen analysoin niiden välisiä yhteyksiä kokonaisuutena. Kaikki oppikirjat kuuluvat samaan Forumkirjasarjaan, joka on juuri päivitetty ja uudelleen kuvitettu vuoden 2021 lukion opetussuunnitelmaa varten. Keventääkseni myöhemmin myös loppujen kirjojen analyysien esittelyä, käyn analyysin yksityiskohtaisesti kerran läpi. Aluksi tekstistä analysoidaan strukturaaliset sekä denotatiiviset osat, ja sen jälkeen vasta tehdään syvempiä konnotatiivisia tulkintoja aiempien havaintojen varassa. Analyysin tulokset kertovat, mitkä asiat ovat tekstissä tärkeimpiä, ja mitä merkityksiä niillä on. Yritin pitäytyä tekemästä täysin perusteettomia tulkintoja, mutta kuitenkin välttää jättämästä tulkintoja hyvin kuiviksi.

Esittelen analyysiprosessin aineistoni toisen kirjan, Forum historia 2: kansainväliset suhteet (Liite 2), avulla. Hyppään esimerkissä sarjan ensimmäisen kirjan yli, sillä tekstinä Forum 2 on huomattavasti henkilökohtaisesti minulle kiinnostavampi kuin Forum 1 -kirja (Liite 1). Mainittakoon kuitenkin, että semioottinen analyysi ei ole kiinnostunut ”mielenkiintoisuudesta” tai merkkien latautuneisuudesta, vaan analyysimetodia tulisi voida käyttää kaikkien merkkijärjestelmien tutkimiseen. Valitsin seuraavaksi esimerkiksi kyseisen kirjan, koska koen, että esimerkiksi ilmeisten kontrastien ja latautuneiden merkkien analysoiminen saattaa olla myös lukijalle mielenkiintoisempaa seurata.

Forum historia 2: kansainväliset suhteet (Liite 2)

5.2 Sosiaalinen analyysi

Käsittelen tässä kappaleessa sekä tekstin (sosiaalista) kontekstia että sen modalisuutta eli sen sisältämien merkkien totuusarvoisuutta. Niputan ne yhteen sen vuoksi, että ne ovat koko aineistossani yleispäteviä. Ne pitävät paikkansa jokaisen aineistoni tekstin kohdalla, ja ne luovat pohjan analyysille kokonaisuudessaan. Analyysi on siis eräänlainen pohjimmainen kerros, jota ilman analyysin myöhemmän vaiheen tulkinnot olisivat varsin huteralla pohjalla.

Semioottisessa analyysissä on lähtökohtaisesti kiinnitettävä huomiota tekstin sosiaaliseen viitekehykseen. Nostan tekstin sosiaalisen kontekstin analyysin kärkeen sen vuoksi, että tietous sen kulttuurisesta olemuksesta vaikuttaa siihen, kuinka luottavaisesti ylipäättänsä voimme tutkia merkkejä. Kulttuuri – kuten edellisessä luvussa määrittelin – tarkoittaa semiotiikassa ihmisten kykyä tulkita ja ymmärtää merkkejä keskenään samalla tavalla (Hall, 1997a). Eri kulttuurit tulkitsevat merkkejä eri tavoilla, ja eri kulttuureilla on erilaiset merkkijärjestelmät. Ilman ymmärrystä tekstin kulttuurista ja sen

konseptuaalisista kartoista, emme voi tehdä pätevää analyysia. Kuitenkin tiedämme, että kirja on vuonna 2021 suomalaisen kustannusyhtiön Otavan julkaisema oppikirja suomea puhuville lukiolaisille. Sen toimituksesta ja ulkoasusta vastaavat henkilöt ovat suomalaisia. Teksti on siis ajallisesti ja paikallisesti itselleni läheinen. Tällä perusteella voin olla melko varma siitä, että jaan tekstin tekijöiden kanssa samankaltaiset kulttuuriset merkkijärjestelmät. Ilman jaettuja merkityksiä tulkitsisin tekstiä ”väärin”, tai ainakin vajavaisesti, sekä mahdollisesti tekstin tekijän intentioita vastaan. Tämä ei kuitenkaan ole ongelma omassa aineistossani.

5.3 Kontekstuaalinen analyysi

Konteksti on kehys, joka ohjaa kuvittajan tekemiä valintoja. Konteksti voi olla esimerkiksi jokin haluttu tunnetila, mikä ohjaa kuvittajan tekemään tietynlaisia valintoja käyttämiensä merkkien suhteen, tai se voi myös olla julkaisun kohderyhmä tai teoksen tyylilaji. Konteksteja voi olla myös useampi samanaikaisesti. Nostan esiin kolme tutkimukseni kannalta oleellista kuvituksen kontekstia: informaation välittämisen konteksti, lapsille ja nuorille suunnatun tiedekirjallisuuden konteksti, ja historiakirjallisuuden konteksti. Puhtaan semioottisen teorian lisäksi hyödynnän myös käytännön kuvitustyön teoriaa. Ammatinharjoittajien omat havainnot ja teoriat ovat arvokkaita kuvituskuvien kontekstin ymmärtämisessä. Pintapuolen eroavaisuuksistaan huolimatta kuvituksen teorian ja semiotiikan välillä on selkeitä yhteyksiä, joita avaan tarkemmin niiden ilmaantuessa. Suurin osa hyödyntämästäni kuvituksen teoriasta pohjautuu Alan Malen (2017) teoria-kirjallisuuteen.

Kuvitus (illustration) ei tarkoita mitä tahansa kuvien luomista. Kuvitus on jonkin tietyn kontekstualisoidun viestin välittämistä jollekin yleisölle kuvien avulla (Male, 2017, 9). Siinä, missä kuvataidetta tehdään usein irrallisena, kuvitus liittyy olennaisesti johonkin kontekstiin ja jonkin viestin välittämiseen. Toisin sanoen kuvitusta ei harjoiteta itsensä vuoksi, kuten esimerkiksi kuvataidetta voidaan harjoittaa. Kuvituksen juuret ovat aina asiakkaan tai kuvittajan selkeissä tarpeissa, esimerkiksi asian havainnollistamisessa tai jonkin tarinan, tunteiden tai ajatusten välittämisessä. (Male, 2017.) Semioottisessa

mielessä kuvittajan käyttämät merkit perustuvat joihinkin tarpeisiin aivan, kuten kulttuuriset merkit perustuvat yhteisön tarpeisiin. Nämä tarpeet johtavat erilaisten merkien käyttöön riippuen tarpeiden monimutkaisuudesta. Esimerkiksi objektiivisessa dokumentaarissa tarpeet ovat selkeät: halutaan havainnollistaa jokin asia objektiivisesti ilman tulkinnanvaraisuutta. Fotorealistisuus ja ikoniset merkit, jotka eivät anna sijaa konnotatiivisille tulkinnoille vastaavat kuvittajan tarpeita tässä kontekstissa. Valokuvat ovat kuitenkin syrjäyttäneet tarpeen tälle kuvitustyypille. On syytä painottaa, että dokumentaarinen kuvitus on ehdottoman objektiivista ja uskollista todellisuudelle, eli taiteellisille vapauksille ja ylimääräisyyksille ei ole sijaa (Male, 2017).

Toinen kuvitustyyppe, jonka tarpeet ovat hienovaraisemmat, on konseptuaalinen kuvitus. Kuvituksen tarkoituksena on kuvittaa konsepteja, toisin sanoen abstrakteja ajatuksia, visuaalisia teorioita ja ideoita. Kuvituksessa käytetään esimerkiksi metaforia tai symboleita. Kuvitus joudutaan rakentamaan vahvan tulkinnallisuuden varaan, kun konsepteille ei ole mitään selkeää visuaalista koodistoa. (Male, 2017.) Merkit, joita kuvituksessa käytetään, ovat siis tulkinnallisia ja sovellettuja. Konseptuaalisella kuvituksella on kaksi tarkoitusta: se tarjoaa merkityksen ja kommentaarin sekä antaa julkaisulle visuaalisen luonteen (Male, 2017, 73). Jo tässä vaiheessa voin sanoa, että tutkimani kirjan kansikuvat eivät ole dokumentaarista kuvittamista. Ne eivät kuvaa todellisuutta uskollisesti ja ilman taiteellisia vapauksia. Voidaan siis olettaa, että ne pyrkivät luomaan jonkinlaisen konseptuaalisen viestin 'historiasta' tai jostain muusta abstraktista ajatuksesta.

Informaatiota on mielekästä välittää kuvien avulla, sillä kuvitus on erinomainen tiedon välittämisen keino. Vaikka kirjoitettu teksti on tehokas tapa välittää tietoa, tieto on kuvina usein helpommin sisäistettävissä. (Male, 2017, 119.) Kielellisen aineiston välittämiseksi kirjoitettu teksti voi olla tehokkaampaa kuin kuvitus, mutta kuvituksen avulla voidaan välittää ajatuksia ja tietoa, joka on lähtökohtaisesti hankala sanallistaa. On kuitenkin otettava huomioon se, että konseptuaalisen kuvituksen alueella tiedon välittäminen ei ole yhtä yksiselitteistä kuin objektiivisessa kuvituksessa. Etenkin lapsille ja nuorille suunnatussa tiedekirjallisuudessa kuvittajalta edellytetään kykyä empati-

aan ja mielenkiintoiseen kuvitukseen. Oppiminen on mielekkäämpää, jos se tapahtuu hausalla tai vuorovaikutuksellisella tavalla. Kuvittajan on kyettävä luomaan mielenkiintoisia kuvituksia, mutta hänen on silti pysyttävä tieteellisesti tarkkana. Kuvittajalta vaaditaan alan asiantuntijuutta ja kykyä merkitä konseptuaalisesti haastavia asioita siten, että lukija kuitenkin kykenee tulkitsemaan niitä rajallisine koodistoineen. (Male, 2017, 119–120.)

Kolmas – kenties haastavin – konteksti on historiakirjallisuuden konteksti. Aiempien tiedon välittämisen ja lapset huomioon ottavien kontekstien lisäksi on kuvitettava niinkin ontologisesti haastavaa aihetta kuin historia. Historiakirjallisuuden kuvitus periaatteessa rakennetaan objektiivisuuden ja, aina kun se on mahdollista, tarkan kuvauksen varaan (Male, 2017, 126). Konteksti on kuitenkin lähtökohtaisesti ongelmallinen. Mitä objektiivisuus tai tarkka kuvaus tarkoittaa historian kontekstissa? Historiantutkimus on aina oman kulttuurisen ilmaston tuote, jossa tulkinnat aina värittyvät kirjoittajansa lähtökohtien mukaisesti (Pitkänen, 1992, 6). Historiallinen tieto perustuu kerrostetuille tulkinnoille menneisyydestä, joiden kerroksellisuus riippuu aiheen ajallisesta etäisyydestä nykyhetkeen. Historian kuvittaja parhaista intentioistaan huolimatta saattaa perustaa historiankäsityksensä sellaisten tekstien varaan, jotka eivät vain ole virheellisiä, mutta aikanaan kirjoitettu tarkoituksella harhaanjohtaviksi. Aikakauden mielipiteet ja arvot vaikuttavat sekä tulkintoihin että dokumentaatioihin. On tärkeää pitää mielessä, että kulttuurisen historian tutkimus on menneisyyden tulkintaa, – argumentteja menneisyydestä – jotka voivat myöhemmässä tutkimuksessa osoittautua virheellisiksi. Ongelma voidaan kuitenkin sivuuttaa olettamalla, ettei kuvittaja voi kuvata historiaa täysin todenmukaisesti, koska se ei ole kuvittajan tehtävä. Esimerkiksi pienten lasten tiedekirjallisuudessa mielenkiinto ja empatia saattaa asettua ”totuuden” edelle, mikä voi olla arvokaskin uhraus, jos tällä tavalla saadaan ylläpidettyä oppimisen intoa. Kuvittaja voi tunkeutua historiallisiin tapahtumiin syvemmälle ja rikastaa niitä, vastakohtana kuivakkaan dokumentaariin (Male, 2017, 126).

5.4 Modaalisuusanalyysi

Aineistoni tekstien modaalisuus eli totuusarvoisuus, ja sen määrittelyn ontologiset haasteet ovat kenties oman tutkimukseni ulkopuolella, mutta tietyt seikat kuitenkin ohjaavat tarkastelemaan tekstiä tietyistä näkökulmista. Filosofisista mielipiteistä riippumatta ihmiset tapaavat tulkita tietynlaisia merkkejä ”totuusarvoisemmin” kuin toisia perustuen erilaisiin opittuihin järjestelmiin (Chandler, 1994). Tekstissä on kaksi tärkeää modaalisuusmerkkiä: otsikko ”Forum historia” sekä valokuvat. Ensimmäinen näistä viittaa suoraan siihen, että kyseinen teos on historiallista tiedekirjallisuutta. Palaten edellisen alaluvun kuvitustyöhön ja sen konteksteihin, tiedekirjallisuuden ja historiakirjallisuuden tyylilajin edellytys on informatiivisuus, sekä objektiivinen ja tarkka kuvaus (Male, 2017, 119–126). Kysymys siitä, mitä edes on ”tarkka kuvaus”, on toissijaista, sillä analyysin kannalta oleellista on vain se, että tekstien sisältö esitetään todellisuutena.

Toinen merkki – valokuvat – vaikuttavat myös vahvasti tekstin modaalisuuteen. Hamiltonin (1997) mukaan valokuvat viittaavat johonkin aiempaan todelliseen tapahtumaan itsensä ulkopuolella. Ne ovat kuitenkin poikkeuksellisia merkkejä, sillä yleinen uskomus on, että valokuva on pohjimmiltaan objektiivinen. Valokuva nähdään peilinä, jota pidetään maailmaa vasten, ja uskomme sitä, koska uskomme omia silmiämme. (Hamilton, 1997, 82–83.) Jopa kuvanmuokkauksen aikakautena valokuvat säilyttävät erityisensä tapahtumien todistajina, jonka vuoksi niitä suositaan lehtikuvissa sekä teellisissä julkaisuissa, koska lukijan vaisto ei ole kyseenalaistaa niitä. Toisin sanoen, valokuvia käytetään aina, kun halutaan vakuuttaa lukija jostakin ulkomaailman totuudesta. Taidokas valokuva jostakin luonnonilmiöstä saa aikaan erilaisen reaktion kuin taidemaalarin tulkinta samasta aiheesta. Valokuvat kuitenkin asetetaan aina suodattimien läpi, vaikka suodatin ei ole yhtä ilmeinen kuin esimerkiksi taidemaalauksessa. Valokuvaaja rajaa kuvattavan kohteensa, sanomalehti valikoi julkaisuunsa sopivan kuvan, ja missä vaiheessa tahansa kuvaa voidaan tarkoituksellisesti riippumatta manipuloida. Valokuvien totuusarvo riippuu siis aina siitä, että kuvan tuottajaan luotetaan. (Hamilton, 1997, 86–87.)

Oppikirjat esittävät siis itsensä luotettavana tiedekirjallisuutena erilaisten modaalisuusmerkkien avulla. Lukijan opittu vaisto ei ole kyseenalaistaa kansikuvan sisältöä, vaan luottaa sen esittämään todellisuuteen. Jos kirjasarja suosisi esimerkiksi sarjakuvahahmoja tai piirustuksia valokuvien sijaan, se loisi huomattavan luotettavuuden kiihkon lukijan ja tekstin välille. Jos heidän esittämänsä todellisuus on luotettava, mikseivät he käytä valokuvia? Valokuvien käyttäminen tällöin osoittaa lukijalle, että kuvittajilla on käytössään modaalisesti korkea-arvoista materiaalia – todistusaineistoa.

5.5 Paradigmaattinen analyysi

Yksittäisten tekstien analyysi alkaa paradigmaattisella osiolla. Paradigmojen havainnoinnin idea on tunnistaa tekstin tärkeimmät merkit, sekä millaisiin paradigmoihin ne kuuluvat. Jos tekstissä on tärkeä merkki, ”protestoiva valkoihoinen nainen” niin siihen liittyvät keskeiset paradigmat voivat esimerkiksi olla sukupuoli, etnisyys, ja mitä henkilö tekee. Merkit ovat toisensa poissulkevat paradigmojen sisällä, eli merkin henkilö on nainen, jolloin hän ei ole esimerkiksi mies. Kuitenkin hänen etnisyytensä ja toimintansa pysyy silti samana, ainoastaan sukupuoliparadigma muuttuu, joka myös voi muuttaa merkin tarkoitusta.

Tärkeimmät merkit ja paradigmat voidaan löytää ns. kommutaatiotestillä, jossa tekstin sisältö mielikuvituksellisesti lähdetään muuttamaan ja vaihtamaan. Muutosten tarkoitus on huomata, milloin tekstin sisältö tuntuu muuttuvan oleellisesti, jolloin muutoksen kohteena oleva merkki on selkeästikin tärkeä. (Chandler, 1994.) Kommutaatiotestin perusteella löysin tekstistä seuraavat tärkeät merkit: Kuvan etualan henkilöiden iät, sukupuoli, etnisyys, asennot ja toiminta; heidän kylttiensä sisällöt, sekä taka-alan historiakuvan aikakausi ja sisältö. Ilman kovinkaan syvällisiä tulkintoja voimme jo huomata, että etualan henkilöt ovat suurimaksi osin nuoria, etnisesti ei-valkoihoisia naisia, joiden kylteissä on sekä maapallo että kansainvälinen rauhanmerkki. He ovat vakavina kohottaneet nyrkkinsä ilmaan. Heidän toimintansa on tunnistettavissa protestoinniksi, tosin tämä on jo kulttuurillinen tulkinta perustuen juuri esimerkiksi kylttien sisältöihin tai käsimerkkeihin. Taka-alalla on puolestaan mustavalkoinen kuva suuresta ihmisjou-

kosta siisteissä riveissä. Kulttuurisen merkkitietämyksen perusteella kuvan voi tunnistaa sotilasparaatiksi, tai tarkemmin vielä jopa natsiparaatiksi Nürnbergissä.

On tärkeää huomata, että merkki ja paradigma ovat hieman päällekkäisiä. Merkki on mikä tahansa jotakin esittävä asia, mutta se myös (osittain) kuuluu johonkin paradigmaan. Esimerkiksi tekstin nainen on selkeästi merkki, mutta häneen kuuluu myös pienempiä merkkejä (sukupuoli, ikä jne.), jotka ovat paradigmaattisessa suhteessa niiden merkien kanssa, joita hän ei ole. Vaikka muut samaan paradigmaan kuuluvat merkit eivät olekaan tekstissä läsnä, ne eivät ole suinkaan turhia. Merkkien poissaolo on paradigmaattisessa analyysissä olennaista. Teksteissä voidaan havaita lukemattomia asioita, mutta niiden tärkeys on hankalasti määrittettävissä. Jos kuitenkin huomataan, mitkä merkit puuttuvat tai mitä merkkejä on suosittu toisten sijasta, voimme tehdä erilaisia perusteltuja tulkintoja tekstin tarkoituksesta. Huomaamme, että esimerkiksi epärauhanomainen protestointi, vaatetuksen perusteella köyhät ihmiset ja miehet ovat merkkejä, jotka etualan kuvasta puuttuvat lähes kokonaan. Tämä kenties viittaa siihen, että kuvavalinnassa on nimenomaan kiinnitetty huomiota, tiedostetusti tai tiedostamatta, esimerkiksi henkilöiden sukupuoliin ja heidän toimintansa luonteeseen.

Jo näinkin pinnallisessa analyysissä on kuitenkin jouduttu hyödyntämään äärimmäisen kulttuurisidonnaista tietämystä. Lukio-opiskelijan voidaan varmasti olettaa tuntevan muun muassa kansainvälisen rauhanmerkin, protesteihin liittyvät solidaariset käsimerkit, sekä päätellä taka-alan valokuvan olevan sotilasparaatista. On kuitenkin hankala, ellei jopa mahdotonta määrittellä, mitkä merkit ovat kulttuurista yleistietämystä, tai mitkä merkit saavat liikaa painoarvoa kulttuurisen kontekstin vuoksi. Esimerkiksi koko tekstin tulkinnan kannalta voisi olla täysin yhdentekevää, onko taka-alan kuva natsiparaatista vai jostain muusta paraatista. Kuvassa ei nimittäin ole kovinkaan montaa tunnistettavaa piirrettä, ja sen alkuperän tunnistaminen on hankalaa, jos kuvaa ei ole nähnyt koskaan aiemmin.

On tärkeää pitää mielessä, missä määrin omat mielipiteet ja arvot vääristävät havaintoja. Toinen tutkija saattaisi löytää kokonaan erilaiset merkit ja paradigmat kuvasta. Esi-

merkiksi se, että etualan kuvan henkilöt ovat valtaosin naisia ei välttämättä ole merkki, johon tekstin tekijät ovat kiinnittäneet huomiota. Historia- ja tiedekirjallisuuden kontekstissa sattumanvaraiset merkkivalinnat olisivat kuitenkin lievässä ristiriidassa sen objektiivisuuden ja tarkan kuvauksen eetoksen kanssa. Siinä, missä kuvataidetta tehdään usein irrallisena, kuvitus liittyy olennaisesti johonkin kontekstiin ja jonkin viestin välittämiseen (Male, 2017). Kuvituksen juuret ovat aina asiakkaan tai kuvittajan selkeissä tarpeissa, esimerkiksi asian havainnollistamisessa tai jonkin tarinan tunteiden ja ajatusten välittämisessä. Kuvitustyön tarkoituksena on kuitenkin luoda merkityksiä ja tarjota kommentaaria omalla tieteenalallaan (Male, 2017, 73). Sen pohjalta, että kirjat kuuluvat kanssani samaan kulttuuriin ja että kuvitustyön tehtävänä on luoda merkityksiä ja kommentaaria, teen sellaisen oletuksen, että tekstistä löytämäni merkit ovat ”oikeita” ja tarkoituksenmukaisia. Tämä ei välttämättä pitäisi paikkaansa, jos teksti ei olisi minulle kulttuurillisesti läheinen tai tarkoituksenmukaisesti luotu.

5.6 Syntagmaattinen analyysi

Syntagmaattinen analyysi viittaa tekstissä ilmenevien yksittäisten merkkien keskinäisiin suhteisiin ja esimerkiksi siihen, kuinka merkki muuttaa merkitystään yhdessä jonkin toisen merkin kanssa (Chandler, 1994). Kannen merkkejä ei lueta tyhjiössä, vaan syntagmaattisessa suhteessa muihin kannen merkkeihin. Kannessa on useampi huomionarvoinen merkki, ja ne yhdessä voivat luoda uusia merkityksiä.

Syntagmaattinen analyysi kaikista strukturaalisemmassa muodossaan tutkii merkkien johdonmukaisuutta (sequential relationship, kuinka merkit ovat keskenään johdonmukaisia, esimerkiksi syy-seuraussuhteessa tai narratiivissa), merkkien tilallista asettelua (spatial relationship, kuinka merkit ovat fyysisesti aseteltu suhteessa toisiinsa), sekä konseptuaalisia suhteita (suhteet merkitysten tasolla) (Chandler, 1994).

Rakenteellisesti tekstistä voidaan melko kevyellä analyysillä sanoa, että koko teksti on jaettu kahtia etu- ja taka-alaan päätellen kuvien ajallisesta ja sisällöllisistä eroavaisuuksista. Nämä kaksi osaa ovat kuitenkin keskenään samassa tilassa, toisin sanoen

niillä on tekstissä jonkinlainen suhde tai yhteiselo. Tämä suhde on rakenteellisesti yksinkertainen, mutta kuitenkin tulkinnallisesti rikas. Tulkinnat siitä, kuinka kuvien varsinaiset fyysiset sijainnit vaikuttavat tulkintoihin ovat kuitenkin hankalia. Esimerkiksi muuttaisiko näiden kahden kuvan keskinäisen järjestyksen vaihtaminen tekstistä tehtyjä tulkintoja mitenkään oleellisesti? Kommutaatiotestin perusteella näin ei mielestäni ole, jolloin mikään tärkeä merkitysten rakenne ei voi tiukasti riippua kuvien keskinäisestä tilallisesta asettelusta. Mainittakoon kuitenkin, että kuvien käyttämä pinta-ala on paljon merkittävämpi ominaisuus. Kansissa nykyisyys- ja menneisyyskuvat saavat yhtä paljon tilaa käytettäväkseen, mutta erikokoisina niiden keskinäinen suhde muuttuisi. Tulkitsen, että samankokoiset kuvat ovat merkkeinä yhtä tärkeitä, ja niitä pitää tulkita samanarvoisina. Huomio halutaan mielestäni kiinnittää samanaikaisesti molempiin kuviin eikä vain toiseen niistä.

Narratiivien tai syy-seuraussuhteiden osoittaminen on myös hyvin hankalaa. Taka-alan kuvan historiallisuus ja etualan kuvan nykyhetkisyys luo mielestäni pohjan tulkinnoille syy-seuraussuhteista tai ajallisesta jatkumosta. En silti ole kuitenkaan varma siitä, kuvaako kuvien syntagmaattinen suhde niinkään syy-seuraussuhdetta vai pelkästään kontrastista rinnastusta, jossa kaksi erilaista asiaa on tuotu yhteen. Rinnastukset ja kontrastit osittain liittyvät myös seuraavan kappaleen retorisiin keinoihin. Syntagmaattiset suhteet eivät ole vain pinnallisia tai rakenteellisia, mutta myös kontrastisia ja merkityksiä muuttavia. Kontrastit riippuvat kuitenkin metaforista ja metonymioista, jotka ovat retorisia keinoja, joten tutkin rinnastuksia ja kontrasteja tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

5.7 Retorinen analyysi

Retoriikka, toisin sanoen vaikuttava tai muuten tehokas kielen käyttö on oleellinen osa vaikuttamista. Tietenkin retoriikka ja retoriset keinot liitetään usein kirjoitettuun kieleen, mutta yhtä lailla retorisia keinoja voidaan käyttää myös kuvallisessa vaikuttamisessa. Retoriset keinot liittyvät vahvasti semiotiikan perusajatukseen siitä, että merkit eivät välttämättä merkitsekään suoraan niitä asioita, mitä ne pinnallisesti saattavat

esittää (denotaatio vs. konnotaatio). Esimerkiksi Forum 2 -kirjan kannessa on ryhmä ihmisiä etu- ja taka-alalla, mutta emme välttämättä oleta niiden merkitsevän vain juuri niitä kyseisiä ihmisiä, jotka ovat valokuvissa. Kenties ihmiset viittaavat johonkin suurempaan ilmiöön tai kokonaan toiseen asiaan. Tietysti analyysin voisi päättää kaikista pinnallisimpiin ja ei-retorisiin päätelmiin, mutta kulttuuristen koodiemme asettamat odotukset synnyttävät tunteen siitä, että jotain oleellista jää puuttumaan analyysistä. Emme oleta, että kuvan sisältö on vain nämä kyseiset ihmiset ja nämä kyseiset sotilaat, vaan että ne heijastavat jotain suurempaa kokonaisuutta, jota he vain merkitsevät. Kyseessä on retorinen keino. Retoristen keinojen käyttö on ilmeistä, mutta niiden osoittaminen tai todistaminen on hankalaa. Joudumme jälleen tekemään olettamuksia omien kulttuuristen koodistojemme pohjalta. On oletettava, että lukiolaiset, jotka ovat kirjan varsinainen kohderyhmä, ajattelevat ainakin tiedostamattomasti retoristen keinojen avulla. Kuvainnollinen, retorinen, semioottinen, viestintä on kuitenkin väistämättä osa arkeamme.

Analyysissä keskityn kolmeen pääasialliseen retoriseen keinoon: metaforaan, metonymiaan (ja synekdokeen) sekä rinnastuksiin. Kielellinen ilmaisu harvoin on täysin kirjaimellista tai vailla minkäänlaisia kielikuvia ("kielikuva" itsessään on kielikuva). Metafora ja metonymia ovat merkitysten välittämisen ytimessä, ja arkielämän ymmärrys paljolti riippuu niistä (Jakobson & Halle Chandlerin, 1994, mukaan.) Retorisista keinoista metafora – keino, jolla merkkiä käytetään viittamaan kokonaan toiseen merkkiin – on hankalin osoittaa ilman tietoa tekijän intentioista, joten tässä vaiheessa keskityn enemmän "helpompiin" keinoihin, esimerkiksi rinnastuksiin ja kontrasteihin, sekä metonymioihin. Metonymia on retorinen keino, jossa merkitys korvataan jollakin läheisellä tai muuten asiaan liittyvällä toisella merkityksellä. Merkitset viittaavat merkityksessä samaan kohteeseen (merkittyyn), mutta toisin kuin metaforassa, ne jollain tavalla suoraan liittyvät toisiinsa. Synekdokee puolestaan on metonymian alalaji, jossa jonkin asian osalla merkitään kokonaisuutta (tai kokonaisuudella osaa). (Tieteen termipankki, 2014a, 2014b, 2014c.) Esimerkiksi valkoinen kyyhky maalauksessa voi olla metafora rauhalle, koska niiden yhteys on vain kulttuurisesti sovittu. Puolestaan miekka tai ki-

vääri on sodankäynnin metonymia, koska niiden yhteys on luonnollinen. Synekdokee on tarkempi metonymian laji, esimerkiksi puhuttaessa pelkästä ”suomalaisesta” kun viitataan yleisesti koko Suomeen ja kaikkiin kansalaisiin.

Teen kansikuvasta siis seuraavanlaisia retorisia huomioita: taka-alan mustavalkoisen valokuvan sotilasriveillä kuvataan sodankäyntiä yleisesti kokonaisuudessaan, ja sodankäynti yleisesti viittaa maailman konflikteihin. Etualan rauhanprotestilla kuvataan puolestaan kaikkia protesteja yleisesti, jotka puolestaan viittaavat kokonaisuudessaan kaikkeen kansalaisliikehdintään ja sosiaalisiin vastareaktioihin. Tällaiset retoriset huomiot ovat ainakin omalla kohdallani mielekkäitä tehdä, sillä ne perustuvat olettamukseen, että merkit viittaavat tekstissä johonkin suurempiin kokonaisuuksiin kuin, mitä niistä voidaan pinnallisesti päätellä. Huomioitavaa on, että tulkintani metonymioista perustuvat jo tulkinnoille synekdokeista.

Metaforiset huomiot keskittyisivät sen sijaan merkityksiin, jotka ovat huomattavasti tulkinnallisemmassa suhteessa tekstin merkkien kanssa. Mielestäni se esimerkiksi voisi olla rehti tulkinta, että taka-alan kuvan viittaama sodankäynti tekstissä on metafora myös siviilioikeuksien tallomiselle, sekä etnisten ja seksuaalivähemmistöjen vainoamiselle. Tätä tulkintaa voidaan myös tukea paradigmaattisella havainnolla siitä, että etualan henkilöt ovat naisia ja tulkintani mukaan suurimmaksi osin etnisesti ei-valkoihoisia. Metaforiset havainnot kuitenkin perustuvat hankalasti osoitettavissa oleville merkitysten ketjuille verrattuna metonyymisille havainnoille. Vaikka metaforat (ja myös metonymiat) ovat hankala osoittaa, on todettava, että ne johdetaan sosiaalisista ja kulttuurillisista kokemuksista (Lakoff & Johnson Chandlerin, 1994, mukaan.) Juuri vuonna 2021 painettuna Forum 2 edustaa kanssani samaa nykyhetkeä. Voin perustaa metaforiset tulkintani ainoastaan omiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin kokemuksiini, jotka maailmanlaajuisesti keskittyvät nähdäkseni usein erilaisten vähemmistöjen oikeuskiistoihin.

Teksteissä, joita analysoin, syntagmaattinen ja retorinen analyysi omasta mielestäni sulautuvat hieman yhteen. Kolmas retorinen keino, on kontrastit ja rinnastukset, jotka osittain ovat myös syntagmaattisia suhteita. Perustan seuraavat tulkinnat osittain

aiemmin tekemilleni retorisille tulkinnoille, jolloin rinnastuksia ja kontrasteja on mielekkäämpää käsitellä vasta nyt. Poimin tekstistä seuraavat mielestäni tärkeät kontrastiset parit: miehet/naiset, demokratia/fasismi, sota/rauha. Vastakohtaparit ovat merkitysten luomisen kannalta tärkeitä. Erilaisuus ja vastakohtat ovat ensiarvoisen tärkeitä merkitysten luomiselle. Tekstin vastakohtapareissa esimerkiksi ymmärrämme, mitä ”mies”, ”demokratia” tai ”sota” tarkoittaa, koska pystymme vertaamaan niitä vastavuoroisesti ”naiseen”, ”fasismiin” tai ”rauhaan”. (Hall, 1997c, 234.) Ymmärrys oppositioista mahdollistaa monimutkaisten asioiden kommunikoinnin. Kannen asiat saavat merkityksensä vasta, kun ne rinnastetaan vastakohtiinsa. (Moriarty, 2004, 231.) Tämä kuitenkin nostaa kysymyksiä esimerkiksi Barthesin myyteistä. Vastakohtaparit ”mies/nainen” jne. ovat naturalisoituja, vaikka ne ovat keinotekoisesti luotuja ja motivoituneita. Vastakohtaparit esitetään luonnollisina ja ikuisina, ja myytti tarjoaa ilmiölle luonnollisen selityksen. (ks. Hall, 1997c, 245; Lidchi, 1997, 181.) En siis tiedä, olenko itse tutkijana altistunut myyttien vääristämille kertomuksille todellisuudesta poimiessani kyseiset vastakohtaparit tekstistä. Teksti tarjoaa kuitenkin tulkintani mukaan nimenomaan vastakohtapareja, dikotomioita, ilman ”kolmansia” vaihtoehtoja.

5.8 Analyysiesimerkin yhteenveto

Forum 2: Kansainväliset suhteet -kirjan kansikuva kuvastaa jatkuvaa historiallista vastakkainasettelua kansalaisliikkeiden, siviilioikeuksien sekä demokratian tallomiseksi. Näitä asioita kuvataan kahtia jaetulla kuvapinnalla eri aikakausina otettuina valokuvina, joissa mustavalkokuvat natsisotilasriveistä rinnastuvat rauhan puolesta protestoiviin naisiin. Tulkintani mukaan kansikuva tarjoaa dikotomisen maailmankuvan, jossa aktiivisen rauhan puolesta protestoinnin vastakohta on äärimmäinen militarismi. Kansalaisten äänen ja demokratian vastakohta on fasismi. Stuart Hall (1989) nostaa äärimäiset dikotomiat ja niiden ongelmallisuuden esille kutsumassaan symbolisessa poissulkemisessa. Ulossuljetut ryhmät edustavat oman ryhmän hyveiden vastakohtaa. (Hall, 1989, 43–44). Jos oma ryhmä on hyvä, vastakkainen ryhmä on luonnollisesti huono, tai jos me haluamme rauhaa, he haluavat sotaa ja kärsimystä. Esimerkissäni Fo-

rum 2 -kirjassa dikotomia on vedetty äärimmilleen ulkopuolisen vastaryhmän ollessa natseja, joka syöksee diskurssin lievästi raiteiltaan. Mainittakoon, että on hankala argumentoida vähemmistöjen oikeuksia tai demokratiaa vastaan, mutta virheellisten dikotomioiden kanssa on oltava tarkkoja. Kuten lähihistoriamme on osoittanut muun muassa Ukrainan sodan kanssa, pyyteettömän rauhan ja antautumisen vastakohta ei suinkaan ole verenhimo ja fasismi. Hall puhuu symbolisesta ulossulkemisesta erityisesti rasmin kontekstissa, joka on kenties osuvampi muiden aineistoni tekstien kanssa, mutta nähdäkseni tätä samaa retoriikkaa esiintyy myös muissa yhteyksissä.

Tulkintani eivät ole ainoita mahdollisia, tai suinkaan ainoita oikeita. Riippuen tutkijasta, analyysi saattaisi tuottaa hyvin erilaisia tuloksia. Tämän analyysin tarkoitus on toimia esimerkkinä sille, kuinka kaikkien aineiston kansikuvien analyysi tapahtuu käytännössä. Analyysin tulokset kuitenkin johdetaan kaikista kansikuvista yleisesti, sillä tutkimuksen kohteena on Forum kirjasarja. Samalla tavalla, kuin syntagmaattiset suhteet muuttavat merkkien tulkintaa kuvapinnoilla, syntagmaattiset suhteet muuttavat yksittäisten kansikuvien tulkintaa kokonaisuutena. Ei ole täysin tyhjentävää olla analysoimatta tekstejä osana sitä kokonaisuutta, jossa ne on julkaistu. En tulkitse etualan kuvaa irrallaan taka-alasta, joten en myöskään tulkitse kansikuvia irrallaan muista kansikuvista. Käsittelen Forum-oppikirjasarjan kansikuvia ennen kaikkea kokonaisuutena selvittääkseni, mitä kirjasarjan kansikuvat merkitsevät yleisemmällä tasolla. Voidakseeni selvittää sen, analysoin kunkin kansikuvan ensiksi erikseen edellä esitetyn metodin avulla, jonka jälkeen analysoin kansikuvien välisiä mahdollisia yhteyksiä, jatkumoa, argumentteja ja narratiiveja.

6 Analyysin tulokset

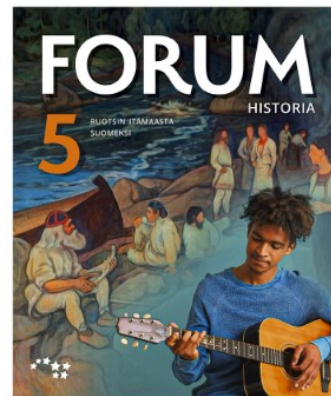
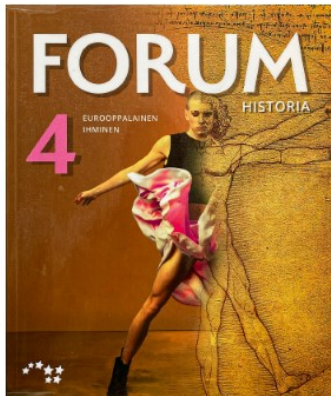
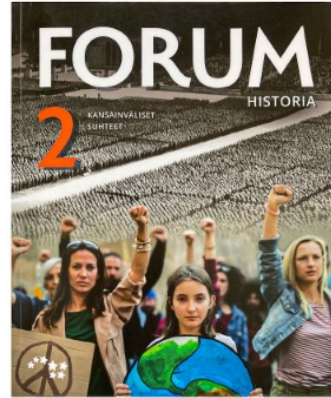
6.1 Kansikuvien kolme pääteemaa

Vaikkakin historiallisia, Forum-kirjojen kansien teemat ja aiheet eivät seuraa tiukkaa kronologista järjestystä, vaan ne elävät ajattomassa tilassa, jossa yksi kansikuva ei ole loogisesti johdettu edellisestä. Esimerkiksi kirjoista ensimmäinen aloittaa sisällyttämällä kuvan esihistoriallisesta luolamaalauksesta, mutta kronologinen ulottuvuus välittömästi rikotaan siihen rinnastetulla valokuvalla nykypäivän henkilöstä. Lisäksi Forum 4 -kirjan Italian renessanssiajan piirustus ei kronologisesti seuraa Forum 3 -kirjan kansikuvassa esitetystä 1900-luvun työläisnaisesta (liitteet 3 ja 4). Tällöin kirjojen yhteinen jatkumo ei tiukasti noudata perinteistä historian lineaaris-kronologista kerrontatapaa, vaan se nojaa muunlaisiin teemoihin.

Analyysini perusteella päädyin kolmeen pääteemaan, jotka heijastavat kansikuvien yhteisiä merkityksiä ja arvoja. Kansikuvissa vertaillaan menneisyyttä ja nykyisyyttä, niissä käsitellään yksilön ja kulttuurin identiteettiä, ja niissä esitetään nuoret yhteiskunnallisia toimijoina. Tulokseni ovat semioottisen menetelmän sovelluksen avulla hankittuja tulkintoja, jotka perustuvat kulttuurisille käsityksilleni yhteiskunnasta, sen muutoksesta ja toimijoista. En kuitenkaan tyydy pelkkiin intuitiivisiin tulkintoihin, vaan avaan niitä myös aiemman kirjallisuuden valossa sekä tarjoan kriittisiä ehdotuksia kansikuvien mytologiasta.

6.2 Menneisyyden ja nykyisyyden vertailu

Kaikissa Forum-kirjasarjan kansikuvituksissa vertaillaan tai rinnastetaan keskenään menneisyyttä ja nykyisyyttä. Kirjat noudattavat yhteistä sommitelmallista rakennetta, jossa nykypäivän valokuva asetetaan rinnakkain historiallisen valokuvan tai teoksen kanssa. Merkityksellistä näissä kuvissa kommutaatiotestin (ks. analyysiesimerkki) avulla tekemiäni havaintojen perusteella on aina historiallisten kuvien aikakausi, sekä rinnastettujen kuvien sisällölliset samankaltaisuudet ja kontrastit. Kuvien subjektien toiminta

Lukion Forum historia (Liitteet 1–6)

on jonkinlaisessa loogisessa tai vastavuoroisessa yhteydessä toisiinsa ja niissä hyvin pinnallisen tulkinnan tasoilla käsitellään kussakin jotakin teemaa. Esimerkiksi Forum 1 -kirjassa käsitellään inhimillistä itseilmaisua taiteen avulla, Forum 2 -kirjassa konflikteja ja poliittista vaikuttamista, Forum 3 -kirjassa työläisyyttä, Forum 4 -kirjassa ihmisen ulkonäköä, Forum 5 -kirjassa suomalaisuutta ja Forum 6 -kirjassa käsitellään globalisaation tuomia kulttuurisia vaikutteita. (Liitteet 1–6.)

Historialliset kuvat on valittu siten, että ne ovat merkityksiltään hyvin helposti tunnistettavia. Niissä hyödynnetään kulttuurisesti tuttuja merkkejä, esimerkiksi luolamaalauksia, Leonardo da Vincin piirustuksia tai Kalevalaa. Hall (1999a) väittää tällaisten yleisesti tunnistettavien merkkien esittävän kansallisen kulttuurin kertomusta, joka antaa kyseiselle kansalle merkityksen. Kertomus on joukko erilaisia kuvia, maisemia, tapahtumia, symboleja ja rituaaleja, joiden tehtävä on esittää ja muistuttaa kansakunnan yhteisistä kokemuksista, suruista, voitoista ja katastrofeista. (Hall, 1999a, 48.) Forum-kirjojen

kertomus on laajempi, mutta siinä silti tukeudutaan joukkoon erilaisia merkkejä representoimaan jotakin historiallista joukkoa ja sen yhteistä kertomusta. Esimerkiksi Forum 1 -kirjan luolamaalaukset kuvastavat ihmisyyden alkua tavallisesta eläimestä ajattelevaksi ja taiteelliseksi ihmiseksi, ja Forum 2 -kirjan natsiparaati Euroopan yhteistä tragediaa ja voittoa (Liitteet 1–2). Ihmisryhmä, jonka kertomusta Forum-kirjasarjan kansikuvat representoivat, on hieman hämärä. Toisaalta merkit ovat laajemmin yleiseurooppalaisia, mutta tätä tulkintaa horjuttaa kuitenkin Forum 5 -kirjan Kalevala, sekä Forum 3 -kirjan työläisnainen, joka rajaa joukkoa tarkemmin Suomeen, mutta myös Forum 6 -kirja, joka puolestaan rajautuu Japaniin (Liitteet 3, 5, 6). On kuitenkin muistettava, että merkit on valittu siten, että lukijan odotetaan tunnistavan ne (ks. Male, 2017, 119–120). Vaikka Forum ei tee täysin selväksi, minkä joukon kertomus on kyseessä, tulkintani mukaan siinä viitataan Suomalaisiin, mutta laajemmin myös eurooppalaisiin.

Kansikuvat lisäksi hyödyntävät merkityksellisiä eroavaisuuksia vertaillakseen menneisyyttä ja nykyisyyttä. Historiallinen kuva ja nykypäivän kuva vaikuttavat olevan valittu siten, että niiden välillä on vahvoja syntagmaattisia kontrasteja. Kansikuvat asettavat nämä kuvat yhteiselle kuvapinnalle syntagmaattiseen suhteeseen, ja niiden paradigmaattiset valinnat osoittavat niiden olevan samankaltaisia. Esimerkiksi Forum 2 -kirjassa protestoivat naisiksi oletetut henkilöt osoittavat mieltään solidaarisin käsi-merkein ja heidän kylteissään on maapallo sekä kansainvälinen rauhanmerkki. Nämä merkitykset kuitenkin asetetaan raskaaseen kontrastiin taustan natsien sotilasparaatin kanssa, joka kärjistää vastakkainasettelua. Samankaltaisuuden tuntua on kuitenkin pidetty yllä esimerkiksi suurien ihmismassojen ja yhteisen sodankäyntiin liittyvän teeman avulla.

Forum 4 -kirjassa etualalla tanssiva henkilössä on tehty paradigmaattisia valintoja, jotka yhdessä osoittavat sukupuoliseen ei-normatiivisuuteen. Esimerkiksi käytetyt värit ja meikit osoittavat kohti perinteistä feminiinisyyttä, kun taas ajellut hiukset ja lihaksikkuus osoittavat kohti maskuliinisuutta. Tämä historiallinen epänormatiivisuus vertautuu Leonardo da Vincin samankaltaisessa asennossa olevaan piirustukseen Vitruvian miehestä, jonka tarkoitus on hahmotella ihmisvartalon historiallisia ideaaleja ja

normatiivisia mittasuhteita (Baugh, 2023). Huomioitavaa on myös se, että valokuvan sijaan kuvitus käyttää piirustusta kuvaamaan ihanteellista ihmisvartaloa. Ihanteellisen ihmisen modaalisuusarvo on rinnastuksessa matalampi kuin tanssivan henkilön, toisin sanoen se asettaa ajatuksen ihanteellisuudesta kyseenalaiseksi.

Forum 5 -kirjassa tummaihoisen suomalainen puolestaan on kitaraa soittaessaan samankaltaisessa asennossa, kuin taka-alan maalauksen Väinämöinen. Väinämöinen suomalaisen kulttuurin merkinä kehollistaa suomalaisen mytologian, jolloin vertailukohteenä on suomalainen mytologinen valkoihoisuus sekä nykypäivän monikulttuurisuus. Forum 6 -kirjassa historiallisesti puhdas ja sulkeutunut japanilainen kulttuuri vertautuu länsimaalaisiin vaikutteisiin esimerkiksi pukeutumisen ja hiusten värin osalta. (Liitteet 2, 4, 5, 6.)

Poikkeuksena tähän on Forum 1 ja Forum 3 -kirjat, joissa merkit ovat samankaltaisia, mutta niiden välillä ei ole kovinkaan paljasta kontrastia verrattuna muihin sarjan kirjoihin (Liitteet 1, 3). Muiden kansikuvien tapaan ne ovat ajallisessa suhteessa, mutta ne eivät vaikuta asettavan muiden kuvien tapaan historiaa ja nykyisyyttä toisiaan vastaan. Sen sijaan niissä painotetaan enemmänkin samankaltaisuuksia, mutta kuitenkin myös hiljaisempia dikotomioita. Forum 1 -kirjassa luodaan syntagmaattisten suhteiden avulla esitys siitä, kuinka kuvallinen ja taiteellinen tuottaminen on ihmiselle ominaista aivan historiansa alusta lähtien nykypäivään saakka. Huomioitavaa on se, että luolamaalaus tässä yhteydessä ei tulkintani mukaan ole vain piirustus modaalisuusmerkkien näkökulmasta, vaan indeksinen merkki ihmisestä. Se on valokuva muinaisihmisen tekemästä piirustuksesta, joka viittaa enemmän sen tehneeseen ihmiseen kuin itse piirustuksen sisältöön, jota tukee myös viereisen valokuvan sisällön fokus ihmisessä eikä maalauksessa. Dikotominen kontrasti kuvien välillä ilmenee valokuvan paradigmaattisesta valinnasta käyttää nimenomaan graffititaidetta kuvaamaan taiteellista itseilmaisua historiallisesti korkeampien kuvataiteen lajien sijasta. Luolamaalaukset rinnastetaan graffititaiteeseen, jolla graffititaidete myös nostetaan inhimillisesti autenttisempaan kuvallisen ilmaisun tapana verrattuna historiallisesti korkeaan taiteeseen.

Samaa argumenttia voidaan käyttää myös Forum 3 -kirjan kohdalla. Syntagmaattinen esitys työläisyydestä ja teknologian kehityksestä on toissijaista paradigmaattiselle valinnalle käyttää nimenomaan naisia kuvaamaan työläisyyttä. Forum 3 -kirjassa luodaan hiljainen vastakkainasettelu naisten ja miesten työpanoksille, johon kansikuva ottaa kantaa nostamalla nimenomaan naiset kuvaamaan suomalaista työläisyyttä.

6.3 Yksilön ja kulttuurin identiteetti

Historiallinen vertailu ei kansikuvissa ole pelkkä esteettinen kehys, vaan se rakentaa syvällisempää teemaa yksilön identiteettien käsittelylle. Hallin mukaan yksilön identiteetit rakennetaan perustavanlaatuisesti poissulkemiselle, vastakkaisille muodoille ja sille, mitä yksilö ei ole (Hall, 1999b, 251). Hallin määritelmä identiteetistä valaisee Forum-kirjasarjan tekijöiden päätöstä rakentaa kansikuvat nimenomaan vertailulle ja vastakohtaisuuksille. Niissä vertaillaan identiteettien muutosta historiallisessa jatkumossa. Vaikka kansikuvat kokonaisuutena eivät ole kronologisia, kansikuvat yksin rakentuvat aina menneisyys-nykyisyysvertailulle. Kuvat käsittelevät sitä, millaisia kulttuuriset, sukupuoliset tai etniset identiteetit ovat olleet menneisyydessä, ja kuinka ne nykypäivänä ovat muuttuneet. Esimerkiksi Forum 2 -kirjan rauhan puolesta protestoivat naisoletetut rinnastettuna sotilasrivistöille käsittelevät länsimaisessa historiassa toisarvoiseen asemaan jätettyä sukupuolta, ja naiset asetetaan yhdenvertaiseen vaikuttamisen asemaan historiallisesti miespainotteisten sotilaiden kanssa. Tai esimerkiksi Forum 4 -kirjan historiallisesti ei-normatiivinen sukupuolen representaatio asetetaan rinnakkain Leonardon Vitruvian mies -piirroksen kanssa.

Nykypäivän identiteetit vertautuvat kansallisen kulttuurin historialliseen kertomukseen, jolloin kuvitus antaa ehdotuksen lukijalle hänen narratiivisen identiteettinsä rakentumisesta. Narratiivisella identiteetillä tarkoitetaan yksilön käsitystä siitä, kuka hän on, mistä hän tulee, minne hän kuuluu ja kuka hänestä voi tulla. Lukion 2021 käyttöön otetussa opetussuunnitelman perusteissa sanotaan, että ”Lukiokoulutuksen aikana opiskelija rakentaa identiteettiään, ihmiskäsitystään, maailmankuvaansa ja -katsomustaan sekä paikkaansa maailmassa. Samalla opiskelija kehittää suhdettaan menneisyyteen ja

suuntautuu tulevaisuuteen.” (Opetushallitus, 2019, 16.)

Vielä yleisemmin kouluopetuksen tärkeä tehtävä on osoittaa, miten opetettavat asiat liittyvät oppilaan kasvuun, kehitykseen, elämän ja kulttuuristen sidonnaisuuksien kannalta tärkeisiin tietoihin tai taitoihin (Kinossalo, 2015, 50). Kansikuvat tarttuvat nykypäivän kulttuurisiin, sukupuoliisiin ja etnisiin identiteetteihin ja asettavat ne historialliseen kontekstiin rakentaakseen kuvan lukijan narratiivisesta identiteetistä. On myös mainitsemisen arvoista, että kansikuvat eivät tulkintani mukaan esitä nykypäivän identiteettejä normeina tai ideaaleina, kuten Leonardon piirustus. Yhden normin korvaaminen toisella tuskin on kuvitusten eetoksen mukaista. Kuvituksissahan käsitellään historiallisia epänormatiivisuuksia ja normien rikkomista esimerkiksi sukupuolen tai etnisyyden osalta. Kansikuvat havainnollistavat muutosta kansallisen historiallisen kulttuurin kertomuksessa kertoen kuitenkin, mistä olemme tulleet.

On huomionarvoista, että kansikuvat ylipäätänsä esittävät muutosta identiteeteissä. Yksilön kulttuurisympäristöllistä identiteettiä ei esitetä monoliittisena tai vain niukasti muuttavana, vaan kansikuvat hyödyntävät kulttuurillisesti latautuneita merkkejä luodakseen kontrastin ja vaikutelman murroksesta. Natsisotilaat ovat kulttuurisesti latautuneita, mutta niin ovat myös nykypäivän poliittisessa ilmapiirissä sukupuolinen epänormatiivisuus ja tummaihoisen suomalaisen rinnastaminen Väinämöiseen. Hallin (1999a) mukaan 1900-luvun loppupuolella ennustettiin tapahtuvan käänne aiemmin vankoissa identiteeteissä, jossa tutut sosiaalisen luokan, sukupuolen, seksuaalisuuden, etnisyyden, rodun, kansallisuuden identiteetit murtuvat. Kiinteiden ja essentialististen identiteettikäsitteiden murros on keskeistä postmodernille subjektikäsitteelle, jossa identiteetit ovat jatkuvassa liikkeessä. (Hall, 1999a, 20–21.) Kansikuvat eivät suinkaan esitä muutoksia vain joidenkin kuvissa esitettyjen yksilöiden identiteeteissä, vaan koko yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Yksilöt merkitsevät kulttuuria ja sen arvoja, normeja ja diskursseja yleisesti. Hallin (1999b) mukaan identiteetit kokonaisuudessaan eivät ole yhtenäisiä vaan säröisiä ja ristiriitaisten diskurssien muodostamia. Ne ovat historian kohteita ja ne järkyttävät kulttuurien käytäntöjä. (Hall, 1999b, 250.) Kansikuvat vaikuttavat siis asettavan kyseenalaiseksi koko kansallisen kulttuurin ”minuuden”.

Analyysini perusteella en kuitenkaan voi varmuudella sanoa, esitetäänkö kuvia kehystävä kulttuurin historian kertomus syrjäytettynä vai pysyvänä. Toisin sanoen jää epäselväksi, onko kuvien mukaan kulttuurin minuuksena vanhanaikainen käsite, vai onko kulttuurinen ydin murroksista huolimatta vieläkin läsnä. Esimerkiksi Forum 5 -kirjassa suomalainen kulttuurinen ydin on selkeästi murroksessa, mutta on kuitenkin epäselvää esittääkö kuvitus tämän kulttuurisen ytimen vain muuttuvana, vai onko kulttuurinen ydin ylipäättänsä vanhanaikainen ja turha käsite. Yhtäältä kaikki kuvan merkit – värit, toiminta, merkkien suhteet – viittaavat siihen, että kulttuurinen ydin on vieläkin tallella, ainoastaan kulttuurissa toimiva yksilö muuttuu. Toisaalta miten monikulttuurinen eetos (kuvassa rinnastetaan Suomen etnisesti valkoinen historia ja mytologia nykypäivän tummaihoisen suomalaisen kanssa) voi sisällyttää osakseen ajatuksen valkoihoisesta kulttuurisesta ytimestä, ellei tätä ydintä hyväksytä vanhanaikaiseksi? Tähän kysymykseen en kansikuvien osalta osaa tyhjentävästi vastata. Pääasia kuvituksissa mielestäni kuitenkin on vain se, että kansikuvat esittävät jonkinlaista murrosta kulttuurisessa minuudessa riippumatta murroksen täydestä laajuudesta.

6.4 Nuori toimija yhteiskunnassa

Kolmas seikka, joka nojautuu edellä mainittuun historialliseen vertailuun ja kulttuuriseen murrokseen on kansikuvien nuori subjekti. Lähes poikkeuksetta se toimija, joka esitetään kansikuvien historia-nykypäiväasetelmässä nykypäivän toimijana, on nuori tai nuori aikuinen. Vuodesta 2012 lähtien, kun Suomeen perustettiin Ihmisoikeuskeskus selvittämään ja edistämään kasvatuksen tilannetta Suomessa, ihmisoikeuskasvatus on tullut keskeisemmäksi osaksi koulutusjärjestelmää. Ihmisoikeuskasvatuksen katsottiin olevan puutteellista opettajanopinnoissa, mutta myös koulumaailmassa. (Malama, 2017.) Ihmisoikeuskasvatusta on sittemmin kehitetty ja tuotu enemmän osaksi koulunkäyntiä. Vuonna 2021 käyttöön otetussa lukion opetussuunnitelmassa nostetaan esille:

Lukio-opetuksen perustana on elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen sekä ihmisarvon loukkaamattomuus. Lukio-opetus pohjautuu keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin. Opiskelija muodostaa lukioaikanaan jäsentyneen kä-

sityksen perus- ja ihmisoikeuksien taustalla olevista arvoista, keskeisistä perus- ja ihmisoikeusnormeista sekä näitä oikeuksia edistävästä toimintatavoista. Lukio-opetus kehittää arvo-osaamista kannustamalla omien arvojen syvälliseen pohdintaan sekä käsittelemällä julkilausuttujen arvojen ja todellisuuden välisiä jännitteitä. (Opetushallitus, 2019, 17)

On selvää, että Forum tuo esille juuri näitä samoja arvoja. Nuoret toimijat nostetaan nykypäivän yhteiskunnallisen muutoksen voimaksi, joiden tehtävä on murtaa yhteiskunnan historiallisia rakenteita Hallin (1999a) esittämien postmodernien identiteettien mukaisesti. Kansikuvissa esitetään, millainen maailma on ollut ja millaiseksi se on tullut erityisesti nuorten toimijoiden ansiosta. Kuvissa käytetään paljon aktiivisuutta ja toimintaa kuvaavia merkkejä, esimerkiksi maalaamista, protestointia, työntekoa ja itseilmaisua.

Kansikuvituksissa tulkintani mukaan rakennetaan kuva kokonaisvaltaisesta toimijudesta yhteiskunnan eteen esimerkiksi taiteen, politiikan ja tekniikan alalla. Hallin mukaan identiteetit liittyvät siihen, kuinka historian, kielen ja kulttuurin resursseja käytetään tulemaan joksikin, eikä niinkään olemaan jonakin. Toisin sanoen identiteeteissä keskeistä on muutos. Hall lisäksi esittää, kuinka alkuperä ja kysymykset siitä, keitä me olemme ja mistä me tulemme, ovat toissijaisia. Tämä toisaalta vaikuttaa olevan ristiriidassa sen tulkinnan kanssa, että kansikuvissa on keskeisenä osana kulttuurin historiallinen kertomus. (Hall, 1999b, 250.) Kuitenkin kansikuvat nimenomaan osoittavat, kuinka nykypäivä on muuttunut historiaan nähden ja kuinka kulttuurinen identiteetti on vaalimisen sijaan murrettu. Menneisyys on hyvä tiedostaa, mutta nykypäivän toimijuus on ensisijaista.

6.5 Myytti vaikuttamisen mahdollisuuksista

Myytit, eli luonnollisilta ja pysyviltä vaikuttavat konnotaatiot, lävistävät kaikki kulttuuriset tuotteet ja tekstit (Lidchi, 1997, 181). Forum-kansikuvituksissa on myös myyttejä, joista osa on pienempiä ja osa suurempia, ja onkin tärkeää mainita, ettei myyttejä voi

parhaista yrityksistä huolimatta välttää. Niistä on silti hyvä olla tietoisia, vaikkeivat ne olisikaan tahallisia. Nostan analyysin lopuksi esiin myytin vaikuttamisesta, joka mielestäni on äärimmäisen tärkeä, mutta melko huomaamaton myytti.

Demokratiakasvatus on osa ihmisoikeuskasvatusta. Sen perustehtävä on kasvattaa lapset ja nuoret ymmärtämään, kuinka yhteiskunnan eri tasoilla vaikuttava politiikka toimii. On olennaista omaksua perustiedot ja -taidot yhteiskunnan toiminnasta ja siitä, miten siihen voi vaikuttaa. (Fornaciari & Männistö, 2017, 38.) Esittäessään, kuinka nuoret ovat yhteiskunnan muutosvoima, Forum ottaa myös osaa demokratiakasvatukseen. Kansikuvien avulla luodaan kuva yhteiskunnan aktiivisesta toimijasta ja yhteiskunnan aktiivisesta murtaajasta, mutta vaikuttamisen tavat jäävät hieman hämäräksi. Forum olisi voinut jättää ottamatta kantaa poliittiseen aktivismiin ja esittää kuvan vain jonkinlaisesta epämääräisestä poliittisesta toiminnasta, mutta käyttämällä kuvaa rauhanprotestista – suorasta poliittisten instituutioiden ulkopuolisesta kansalaisaktivismista –, Forum 2 -kirja tekee huomattavan kannanoton poliittisesta vaikuttamisesta, joka tahattomasti vuotaa ylitse myös muihin kansikuihin. Forum-kirjasarja osoittaa tiedostavansa eron institutionaalisen politiikan ja kansalaisaktivismin välillä, jolloin kaikkia kansikuvia on tulkittava siinä viitekehyksessä. Demokratiakasvatuksen lähtökohtiin sisältyy oletus siitä, että parempi yhteiskunta saavutetaan rauhanomaisella yhteistyöllä (Fornaciari & Männistö, 2017, 36). Tosin osa ihmisoikeus- ja demokratiakasvatusta on myös kriittisyys valtaa pitäviä kohtaan, sekä tiedostaminen, että joskus kansalaistottelemattomuus rauhanomaisin keinoin on tarpeellista (Malama, 2017, 19).

Nuorten käsityksiä institutionaalista politiikasta on pyritty selvittämään. Laineen ja Dorffin (2008) mukaan Institutionaalinen politiikka ja kansalaisaktivismi nähdään poliittisen vaikuttamisen kahtena puoliskona. Toisella puolella ovat raskaat, etäiset ja hitaat institutionaaliset koneistot ja toisella puolella ovat kansalaisten suora toiminta poliittiseen päätöksentekoon vaikuttamiseksi. Institutionaalisen politiikan kohdalla nuoret eivät kuitenkaan usko omiin vaikuttamismahdollisuuksiinsa. Euroopan unionin tason päätöksenteossa nuoria ei huomioida tasavertaisina osallistujina, vaan ”aikuiset” varaavat tärkeimmät roolit ja areenat itselleen. (Laine & Dorff, 2008, 122–124.)

Kansikuvat eivät kuitenkaan nosta esille institutionaalista politiikkaa vaan päinvastoin sen ulkopuolisia demokraattisen vaikuttamisen tapoja – protestointia ja kulttuuristen normien rikkomista. Suomessa julkisessa puheessa nuorten poliittinen vaikutustoiminta jaetaan usein hyväksyttävään eli tavanomaiseen tai lailliseen ja paheksuttavaan eli radikaaliin tai laittomaan toimintaan (Laine & Dorff, 2008, 118). Forum 2 asettaa dikotomiseen vastakkainasetteluun rauhan ja sodan, väkivallan sekä rauhanomaisuuden. Toisin sanoen yhteiskunnan muutos saavutetaan instituutioiden ulkopuolella, mutta vain rauhalla ja rauhanomaisuudella. Tulkintani mukaan kansikuvat myytin tasolla paheksuvat nuorten radikaalia ja yhteiskuntarauhaa järkyttävää toimintaa.

Kansikuvien esimerkki institutionaalisen politiikan ulkopuolisesta vaikuttamisesta on rauhanprotesti solidaarisin ja rauhanomaisin keinoin. Rauhanprotestointi ja yhteiskuntarauha lisäksi esitetään kärjistettynä dikotomisena vaihtoehtona fasismille. Kansikuvissa vahvistetaan myyttiä rauhanomaisen kansalaisaktiivisuuden tuottavuudesta, vaikka suurin osa kansikuvien esittämistä yhteiskunnallisista edistyksistä (naisten, seksuaalivähemmistöjen, etnisten vähemmistöjen oikeudet) eivät aikanaan olleet ”hyväksyttäviä” tai edes rauhanomaisia. Antifeministiset liikkeet ovat olleet historiallisesti keskeisesti osa eurooppalaista poliittista normaalitilaa, jossa naisten tasa-arvon ja äänioikeuden edistäminen ovat ”radikaalia ja laitonta toimintaa” (Bard, 2020). Toiseksi esimerkiksi nostan Yhdysvalloissa vuonna 1969 kesäkuun 28. päivä tapahtuneet Stonewall-mellakat, jotka kulminoituivat väkivaltaisiin yhteydenottoihin poliisien ja seksuaalivähemmistöjen edustajien välillä. Siitäkin huolimatta mellakat pistivät liikkeelle laajan tasa-arvoisen politiikan trendin, ja ne ovat vieläkin yhteiskunnallisen syrjinnän vastustamisen symboli. (Encyclopaedia Britannica, 2023.) Kansikuvat esittävät myytin tasolla, että nuoret voivat nyky-yhteiskunnassa ottaa vastaan ja omaksua poikkeamansa (poikkeava seksuaalisuus, sukupuoli, etnisyys) jonkin ylemmän yhteiskunnallisen tahon hyväksymänä, vaikka tämä status alun perin on kuitenkin radikaalin ja paheksuttavan toiminnan tulosta. Tavat vaikuttaa, joita kansikuvat esittävät – esimerkiksi taide, rauhallinen protestointi, työnteko ja itseilmaisuus – tarjoavat mielestäni hieman naiivin kuvan sosiaalisten arvojen muutoksesta. Kansikuvat esittävät, että yhteiskunnassa on

tapahtunut hyviä muutoksia ja että nuoret voivat nyt ottaa vastaan nämä muutokset kysymättä kuitenkaan, mistä ne ovat tulleet. Tämä siitäkkin huolimatta, että yhteiskunta ei ole näiden ongelmien kohdalla ”valmis”. Esimerkiksi seksuaalivähemmistöjen oikeudet Euroopassa ovat laskussa, ja heihin kohdistuva väkivalta on nousussa (ILGA-Europe, 2023).

Haluan kuitenkin painottaa, että kansikuvien ei tarvitse tehdä poliittisen vaikuttamisen kannanottoja. Teema nuorten yhteiskunnallisesta muutosvoimasta voi jäädä tulosten tasolle olematta viestinä yhtään sen vähemmän painokas. Tulkitsen kuvia kuitenkin kokonaisuudessaan siitä viitekehyksestä, että ne käsittelevät vaikuttamisen tapoja poliittisesti latautuneissa kysymyksissä ja erottavat institutionaalisen politiikan ja kansalaisaktivismiin. Nykyisessä poliittisessä ilmastossa, jossa väkivalta on nousussa ja ihmisoikeudet laskussa, on tärkeää olla tietoisia siitä, kuinka kulttuuripoliittista muutosta representoidaan.

6.6 Analyysin yhteenveto

Vuonna 2022 julkaistu lukion Forum historia -oppikirjasarja ottaa vastaan haastavan tehtävän kiteyttää lukion historian oppimäärän aiheet mielenkiintoisiksi historiatieteellisiksi kansikuviksi. Selvitin semioottisen teorian varaan rakennetulla analyysirungolla kansikuvituksen käyttämiä merkkejä ja niiden merkityksiä. Analysoin aluksi analyysirungon avulla kunkin kansikuvan yksinään, jonka jälkeen analysoin ne yhteisesti havaintoihini nojautuen. Yksittäin kansikuvat keskittyvät johonkin kirjan sisällölliseen teemaan, jota kuvataan historian ja nykyisyyden vastakkainasetteluna. Niissä luodaan vaikutelma todellisuuden luotettavasta esittämisestä modaalisuusmerkkien, kuten otsikon ja valokuvien, avulla. Kansikuvat tarjoavat oman perspektiivinsä historian tarkasteluun nykypäivän omaksuttujen arvojen kautta.

Kokonaisuutena kuvitukset eivät kuvaa historiaa tiukan lineaarisena jatkumona, vaan anakronistisena sarjana menneisyys-nykyisyysvertailuja, jossa eroavaisuuksia kuvataan ihmisillä ja heidän toiminnallaan. Hahmotin kuvituksissa kolme yhteistä pääteemaa:

historian ja nykypäivän vertailu, yksilön ja kulttuurin identiteetin käsittely, ja nuori toimija yhteiskunnan muutosvoimana. Vertailujen kohteina on yhteiskunnallisesti lautauneet aiheet, kuten konfliktit sekä sukupuolten ja vähemmistöjen tasa-arvo. Nämä teemat ovat linjassa 2021 käyttöön otetun lukion opetussuunnitelman kanssa, jossa painotetaan ihmisarvoa sekä ymmärrystä omasta historiasta (Opetushallitus, 2019). Nuoret esitetään muutoksena aiempiin historiallisiin normeihin sekä poliittisen ja kulttuurisen muutoksen voimavarana. Kuvitukset esittävät sosiaalisen luokan, sukupuolen, seksuaalisuuden, etnisyyden, rodun ja kansallisuuden identiteetin murrosta nuorten toimijoiden avulla. Nykypäivän yhteiskunnassa on tapahtunut historiallisia murroksia, joita nuoret nyt edistävät.

Lisäksi kuvitukset lävistää hiljainen myytti demokratiakasvatuksesta ja vallitsevan asiantilan itsestäänselvydestä. Asiat ovat nykyään sosiaalisten ongelmien osalta paremmin kuin ennen, mutta sitä ei esitetä selvästi, miksi näin on. Institutionaalinen politiikka ja kansalaisaktivismi nähdään poliittisen vaikuttamisen kahtena puoliskona. Toisella puolella ovat raskaat, etäiset ja hitaat koneistot, joihin nuoret eivät luota, ja toisella puolella on kansalaisten suora toiminta poliittiseen päätöksentekoon vaikuttamiseksi. Kuvituksissa tiedostetaan institutionaalisen politiikan ja kansalaisaktivismien ero, mutta jälkimmäisen kohdalla ainoastaan rauhanomaiset ja rauhan puolesta tapahtuvat keinot nostetaan esille. Suurimmaksi osin lukijaa kehoitetaan ottamaan vastaan yhteiskunnan muutokset, vaikka nämä muutokset saatiin aikaan radikaaleilla ja paheksuttavilla keinoilla. Tämä siitähän huolimatta, että yhteiskunta ei kansikuvien esittämien ongelmien kohdalla ole valmis vaan vaarallisessa luisussa.

7 Semiotiikan pohdinta

7.1 Semiotiikan anti

Kansikuvien analyysin ohella pyrin myös ymmärtämään paremmin semiotiikan tarjoamia mahdollisuuksia ja sen heikkouksia. Semiotiikka on teoreettisena viitekehyksenä mielenkiintoinen, mutta sitä piinaa sakea teoreettinen ja hankalasti lähestyttävä sumu. Yksinkertaisuudessaan semiotiikka on merkkien tutkimista, joka teoreettisesta monimutkaisuudesta huolimatta on kenties luonnollisin tapa ihmisille tulkita ympäristöään (Addison, 2006, 116). Kuvan tulkinta tutkielmani pohjana saattaa siltikin vaikuttaa lähtökohtaisesti paradoksaaliselta; voiko kuvaa ylipäättänsä tulkita ”tieteellisesti”? Kuvantulkinta voidaan kyllä sovittaa tieteen kentälle, kunhan se vain on järjestelmällistä ja tietoa uusivaa. Pyrin pitäytymään järjestelmällisyydessä käyttäessäni Chandlerin analyysirunkoa, mutta kuten esimerkiksi Peircen älynväläyksen kohdalla kävi ilmi, kaikkea semiotiikasta ei voi järjestelmällistää. Sisälsin tutkimuskysymykseeni semiotiikan siitä syystä, että se implisiittisesti rajaa kaikki tulkinnat sen piiriin. Tulkinnat voivat olla korkeintaan yhtä valideja kuin semiotiikka yleisesti. Toissijainen tarkoitukseni oli selvittää, mistä semiotiikassa on kyse, ja miten sitä voi käyttää – jos ylipäättänsä voi.

Kuva-analyysi linjataan lukion opetussuunnitelman perusteissa kuvataiteen tehtäväksi, ja mielestäni semiotiikka on käyttökelpoinen työkalu tähän tehtävään. Tietoisuus teoreettisesta viitekehyksestä on kuva-analyysissä olennaista, sillä ilman minkäänlaisia teoreettisia raameja kuva-analyysi helposti luisuu intuitiiviseen assosioimiseen ilman perusteita tai reflektointia. Tästä syystä semiotiikka täyttäisi oivallisesti tämän kuva-analyysin teoreettisen vaateen, koska pohjimmiltaanhan semiotiikka perustuu yksilön kulttuurisiin intuitioihin. Teoria vain auttaa kohdistamaan ja perustelemaan näitä intuitioita erilaisin tekniikoin, joista monet, kuten kommutaatiotesti, modaalisuusmerkit ja retoriset keinot, ovat tarpeeksi tukevia kuva-analyttisiä keinoja ilman, että niitä tarvitsee pohjustaa semiotiikan teorialla kovinkaan paljoa. Poikkeus tähän kuitenkin on, että oppilaan on ymmärrettävä merkit opituiksi ja kulttuurisidonnaisiksi (Hall, 1997a, 22). Tärkein asia, jota semiotiikan tutkiminen tätä tutkielmaa varten on nosta-

nut esille, on, että kulttuuri (niin kuin Hall sen määritteli) on ensiarvoisen tärkeä tekijä kuva-analyysissä. Jos tekstiä on hankala lukea, kyse saattaa olla siitä, ettei vain ymmärrä kulttuuria, jossa teksti on tuotettu, sillä kulttuuri nimenomaan tarkoittaa jaettava ymmärrystä merkeistä. Tämä on huomionarvoista missä tahansa tilanteessa, jossa on analysoitava kuvia, esimerkiksi koulussa. Tällöin analysoitavien kuvien ei kannata olla sellaisia, jotka eivät sisällä tyypillisesti opittuja merkkejä, esimerkiksi ajallisesti tai maantieteellisesti kaukaiset tekstit. Monesti koulun kuva-analyysitehtävissä tulkitaan taidehistoriallisia teoksia. Vaikka tämä onkin yleissivistyksellisesti tärkeää, vanhat (ajallisesti) vieraan kulttuurin merkkijärjestelmät eivät välttämättä vastaa millään tasolla oppilaiden omia merkkijärjestelmiä. Parhaimmillaan tämä johtaa ulkomuistista opeteltuihin faktoihin, ja pahimmillaan käsitykseen kuva-analyysin mielivaltaisuudesta. Ei ole oppilaan kannalta mielekästä lähestyä kuvallisen kulttuurin tulkintaa sellaisten merkkijärjestelmien kautta, jotka eivät ole oppilaalle luonnollisia.

Vastavuoroisesti oma aineistoni on erinomaisen tulkittavissa sen ajallisen ja paikallisen läheisyyden vuoksi. Oppilaat näkevät ja kokevat oman aikakautensa asioita ja ilmiöitä, jolloin analysoitavien teosten on syytä ainakin aluksi olla tuttuja. Merkkien ja tulkintojen kulttuurisidonnaisuus erinomaisella tavalla lisäksi ilmenee omassa aineistossani siinä, että kansikuvien käyttämät merkit ovat nyt jo vanhentuneita, tai tarkemmin sanottuna niiden alkuperäinen mieleinen merkitys (preferred reading) ei olekaan enää sen kulttuurisessa ympäristössään yleisesti ymmärretty. Esimerkiksi Forum 2 -kirjan rauhanprotesti, joka oman tulkintani mukaan saattaa alun perin olla yhteydessä länsimaisiin hyökkäyssotiin Lähi-Idässä, onkin nykyisessä Venäjän hyökkäyssodan kontekstissa tulkittavissa varsin eri tavalla. Luisuvat ihmisoikeudet länsimaissa asettavat vähemmistöidentiteettejä koskevat kansikuvat myös huomattavasti erilaiseen kontekstiin kansikuvien eetoksen kannalta. Arvelen, että kansikuvat on suunniteltu jo ennen Venäjän hyökkäyssotaa, ja kuvissa haluttiin tarkastella yhteiskunnallista muutosta positiivisen kautta. Kuitenkin tämä lähestymistapa voi näyttäytyä naiivilta varsinkin, kun kyseessä on ihmisoikeudet.

Tehdessäni omaa analyysiani huomasin, että hämmästyttävän suuri osa tulkinnoista

tuntui luonnollisilta. Aiemmat kokemukseni kuva-analyysitehtävistä ovat usein olleet taidehistoriallisia, poliittisia aiheita oman maailmankuvani ulkopuolella, tai ulkomalaisia teoksia. Tällöin ei ole mitään syytä olettaa, että tulkinnat tulevat luonnostaan merkkien ymmärtämisen kautta. Usein tulkinnat näissä tapauksissa tulevat ulkopuolisista lähteistä, jotka hyväksytään ja esitetään ilman minkäänlaista intuitiivista ymmärrystä. Kuva-analyysin epäonnistuessa en usko, että kyse on analyysimenetelmän vika, vaan aineiston vika suhteessa tutkijan tietämykseen. Jos antaisin oman aineistoni lukiolaisille analysoitavaksi, he eivät välttämättä löytäisi kaikkia samoja asioita kuin itse löysin tai osaisi sanoittaa niitä samalla tavalla, mutta uskon, että tulkinnoissa olisi huomattavia samankaltaisuuksia.

Semiotiikka teoreettisesta sakeudesta huolimatta esitetään luonnollisena tapana tulkita ja ymmärtää tekstejä (Addison, 2006, 116). En kuitenkaan ole varma, muuttaako tai vaikuttaako semiotiikka tulkintoihin teksteistä. Toisin sanoen onko tulkintani teoksista sama ennen ja jälkeen analyysia? Analyysin tarkoitus on kiteyttää ja auttaa sanallistamaan omat tulkinnat. Kysymyksen kanssa voidaan päätyä hankalaan dikotomiaan: toisaalta jos teoreettinen analyysi ja intuitiivinen tulkinta ovat samat, niin mitä tarvetta teorialle ylipäättänsä on? Toisaalta jos ne eroavat, onko semiotiikka kovinkaan luonnollinen tapa tulkita arkipäiväisiä tekstejä? Oma näkemykseni on, että semioottinen teoria ja analyysirunko nopeuttavat intuitiivista tulkintaa ja tekevät siitä myös huomattavasti toistettavamman. Tulkinnat perustuvat kulttuuriselle merkkien ymmärrykselle ja ”älynväläyksille”, mutta teoria ja runko kohdistavat huomion ja aivotoiminnan niille asioille, jotka ovat teksteissä kaikista oleellisimmat. Semioottisen teorian ja analyysin anti ei niinkään ole luoda uusia merkityksiä, sillä merkitysten pitäisi olla kulttuureissa yhteiset ja samat, vaan sen anti on kohdistaa ja tehostaa analyysiä. On kenties hieman ympäripyöreää argumentointia sanoa, että jokin merkki on tekstissä tärkeä, koska se on kulttuurisen intuition perusteella tärkeä, mutta jokaisen kulttuurisen merkityksen molekyylin erittely olisi äärimmäisen vaikeaa, ellei jopa mahdotonta.

Oma näkökulmani semiotiikan mahdollisuuksista koulumaailmassa on positiivinen. Semiotiikka esitetään aina hyvin epämääräisesti ja sakeasti, ehkä osittain siitä syystä, että

suuri osa teoriakirjallisuudesta näyttää perustuvan hyvin vanhoille teksteille semiotiikan alkuajoilta. En väitä, ettenkö itsekin käytä vanhentunutta tekstiä teoriapohjani. Koinkin, että tuoretta semioottista kirjallisuutta oli hankala löytää, tai se on teoreettisesti hyvin kuivakkaa. Tämä on hieman ongelmallista, sillä mielestäni semiotiikan potentiaali teoreettisena viitekehyksenä on äärimmäisen korkea jopa koulumaailmassa. Ajatus merkeistä tiedon vaihdon välineinä vaatii, että merkit ovat ymmärrettäviä intuitiivisesti. Ehkä oma koodistoni ei vain vastaa teoretikkojen merkkijärjestelmiä.

On lisäksi jatkotutkimuksen arvoista selvittää, kuinka tietämys semioottisesta teoriasta vaikuttaisi teksteistä tehtyihin tulkintoihin, jos semiotiikka tuotaisiin mukaan koulupetukseen. Semioottiset perusolettamukset ovat sanallistettuina varsin ilmeisiä, kuten esimerkiksi että merkit viittaavat asioihin ja että merkit ovat kulttuurisidonnaisia. Ei kuitenkaan ole yhtä ilmeistä, tiedostetaanko näitä oletuksia ennen tietoisuutta semioottisesta teoriasta. En omalla kohdallani osaa vastata tähän, sillä kysymys heräsi vasta tutkimuksen aikana. En tiedä, mitä ajattelin ennen tutkimuksen aloittamista. Kysymys semiotiikan vaikutuksesta tulkintoihin nostaa lisäksi jatkokysymyksen siitä, muuttaisiko semiotiikka koulussa opetettuna oppilaiden intuitiivista taiteen tai arkipäiväisten merkkien ymmärtämistä. Omalla kohdallani esimerkiksi kommutaatiotesti tärkeimpien merkkien havaitsemisessa ja paradigmaattisten valintojen erittelyssä tuntuu varsin hyödylliseltä taiteen tulkinnan työkalulta ilman, että ryhdyn tekemään jokaisen teoksen kohdalla laajamittaista analyysiä. Arkipäivän kuva-analyysissä, esimerkiksi mainosten tai minkä tahansa muun kuvallisen tuotteen kohdalla, ymmärrys merkkien luonteista saattaisi myös luoda terveellisemmän suhteen erilaisiin vaikuttamisen keinoihin.

7.2 Semiotiikan kritiikin pohdinta

Nostin esille teorialuvussa erilaisia huomioita, joilla semiotiikkaa on historiallisesti kritisoitu. Pyrin omassa analyysissäni huomioimaan näitä seikkoja parhaani mukaan, mutta osa kritiikistä on äärimmäisen vaikeaa ottaa huomioon. Esimerkiksi en suinkaan pyrkinyt esittämään analyysiäni puhtaan objektiivisena tieteellisenä analyysinä. Semiotiik-

kahan on pohjimmiltaan subjektiivista ja pitkälti tutkijan kyvyistä riippuvaista (Chandler, 1994.) Siitäkin huolimatta, että Hallin mukaan kulttuuristen merkkien pitäisi olla samalla tavalla ymmärretty kussakin kulttuurissa, on mahdotonta sanoa ilman rinnakkaistutkimusta, onko analyysini pätevä. Tietenkin jatkuva ohjaajan ja opponenttien palaute antoi ymmärtää, etteivät tulokset olleet täysin kummallisia. Asian voi kuitenkin lopullisesti ratkaista vain toinen tutkimus samasta aiheesta. Pyrin lähestymään toistettavuuden ongelmaa esittämällä avoimesti metodin, jonka avulla lähestyin kuvitusten merkkejä, sekä tarjoamaan kirjallisuuslähteitä tulkintojeni tueksi. Tietenkään en pysty sanomaan, kuinka paljon kirjallisuus vaikutti tulkintoihin, tai onko se edes ylipäättänsä ongelma, jos kirjallisuuden tehtävänä on vain osoittaa ja kiteyttää hankalasti sanoitettavia ajatuksia.

Mainittakoon lisäksi, etten tyytynyt pelkkään strukturaaliseen semioottiseen analyysiin, vaan pyrin tunkeutumaan tekstien sosiaalisiin ja mytologisiin merkityksiin. Mielestäni pelkkä rakenteellinen analyysi ei ole riittävä tulkitsemaan kyseisiä tekstejä varsinkin, kun oma kulttuurinen intuitioni jo lähtökohtaisesti kertoo teksteissä olevan joi-tain tärkeämpiäkin merkityksiä. Merkit tulkitaan aina omista lähtökohdista ja on otettava huomioon se, että omat lähtökohdat eivät välttämättä ole yhteensopivat tulkittavan tekstin kanssa. Esimerkiksi vieraan kulttuurin tekstit ilman tietämystä kyseisestä kulttuurista eivät tuota hyvää analyysiä. Tästä syystä strukturaalinen semiotiikka ilman sosiaalista ulottuvuutta jää vajaaksi, sillä tekstit eivät elä ajallisessa tai paikallisessa tyhjiössä. Tämä kävikin ilmi omissa teksteissäni, jotka ajankohtaisuudestaan huolimatta ovat kärsineet jo merkkien muutoksen, jonka pystyin huomaamaan. Kuitenkin lisäksi kyvyttömyys astua oman merkkijärjestelmän ulkopuolelle nousi esiin Forum 6 -kirjan kohdalla, joka oli huomattavasti hankalampi analysoida sen japanilaisen kulttuurin kuvastojen vuoksi (Liite 6).

Koen, että huomattavan suuri osa semiotiikan kritiikistä kumpuaa empiristisestä ja positivistisesta tieteen traditiosta, ja sen vastahakoisuudesta hyväksyä mitään vähänkään tulkinnallisempaa tutkimusalaa tieteeksi. Mielestäni olisi kuitenkin ylitseampuvaa olla analysoimatta kuvia missään tieteellisessä kontekstissa niin kauan, kun ana-

lyysiä ei voida täysin aukottomasti formalisoida. Semiootikot, jotka pyrkivät mukautumaan tieteen traditioiden muottiin yleensä tuottavat sakeaa, kuivakkaa ja abstraktia luokittelua (Chandler, 1994). Vaikkakin teoreettisesti hyvin mielenkiintoista, formalistinen semioottinen teoria ei esimerkiksi koulumaailmassa ole kovinkaan hedelmällistä, kun tarkoituksena on edistää oppilaan ymmärrystä häntä ympäröivästä kulttuurista. On äärimmäisen tärkeää tunkeutua visuaalisen kulttuurin aineistoihin ja osoittaa kulttuuriin vaikuttavien myyttien ja merkitysten rakenteita, vaikka menetelmät olisivatkin osittain tulkinnallisia. Semiotiikka on tauko positivistisista ja empiirisistä traditioista, jotka aiemmin ovat rajoittaneet kulttuurista teoriaa (Chandler, 1994). Kulttuuri ja sen rönsyt ovat aukottoman tieteellistämisen ulkopuolella, mutta se ei ole syy olla ottamatta niistä parhaansa mukaan selkoa.

Tiedostan toki, että voisin aina vahvistaa otettani semiotiikasta. Teoria ja terminologia jatkuu äärettömiin, ja käyttämäni kirjallisuus ei ollut kaikista tuoreinta. Pyrin kuitenkin saamaan jalansijaa semiotiikan teoriaan yksinkertaistusten ja ohjeiden kautta, sekä tutustumalla semiotiikan kritiikkiin. Semiotiikka on mielenkiintoinen ja varmasti käyttökelpoinen kuva-analyysin menetelmä. Koen, että teorian ja metodologian avulla sain kohdistettua havaintoni ja ajatukseni tarkemmin ja nopeammin, kuin jos olisin analysoinut kuvia ilman teoriapohjaa. En myöskään koe, että huomioni teksteistä ovat suurestikaan intuitiostani poikkeavia. Siltikin olisi mielenkiintoista nähdä rinnakkaisia tutkimuksia samasta aiheesta. Uskon, että uudet näkökulmat toisivat lisää monimuotoisuutta tulkintoihin ja laajentaisivat ymmärrystä aiheesta.

Lähteet

Kirjallisuuslähteet

- Addison, N. (2004). Who's Afraid of Signs and Significations? Defending Semiotics in the Secondary Art and Design Curriculum. Teoksessa: Tom Hardy (toim.), *Art education in a postmodern world: Collected essays*. (s. 113–124). Intellect.
- Bard, C. (2020). Antifeminism. *Encyclopédie d'histoire numérique de l'Europe*. Haettu 28.2.2023 osoitteesta <https://ehne.fr/en/node/12189>
- Barthes, R., Thorel, P. & Rojola, L. (1993). *Tekijän kuolema, tekstin syntymä*. Vastapaino.
- Barthes, R., suom. Panu Minkkinen & Minkkinen, P. (1994). *Mytologioita*. Gaudeamus.
- Baugh, L. (2023). Vitruvian Man. *Encyclopaedia Britannica*. Haettu 23.2.2023 <https://www.britannica.com/topic/Vitruvian-man>
- Chandler, D. (1994). *Semiotics for Beginners*. Haettu 19.1.2023 osoitteesta <http://visual-memory.co.uk/daniel/Documents/S4B/>
- Encyclopaedia Britannica. (2023). *Stonewall riots*. Haettu 28.2.2023 osoitteesta <https://www.britannica.com/event/Stonewall-riots>
- Ferretti, D. (2013). *Agraariyhteiskunnan sitkeät ihanteet ; suomalaisten aapisten kuvat elämäni hanteiden kuvastajina 1900-luvulla*. [Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto]. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201310111285>
- Fornaciari, A. & Männistö, P. (2017). Demokratiakasvatuksen lähtökohdat ja peruseriaatteet. Teoksessa Perttu Männistö, Matti Rautiainen & liisa Vanhanen-Nuutinen (toim.), *Hyvän lähteillä – Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus opetustyössä*. (36–55). Jyväskylän Yliopistopaino. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7111-3>
- Gaines, E. (2002). Semiotic Analysis of Myth: A Proposal for an Applied Methodology. *The American Journal of SEMIOTICS*, 11(2), 311–327. Haettu 18.2.2023 osoitteesta <http://www.wright.edu/elliott.gaines/analysisofmyth.htm>
- Haaparanta, L. & Niiniluoto, I. (1986). *Johdatus tieteelliseen ajatteluun*. Helsingin yliopisto.
- Hall, S. (1989). Rasismi ideologisena diskurssina. Teoksessa: Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.), *Mitä on tekeillä?: Esseitä vallasta, uusliberalismista ja monikulttuurisuudesta*. (s. 35–47). Vastapaino.
- Hall, S. (1997a). Introduction. Teoksessa: Stuart Hall (toim.), *Representation – Cultural Representations and Signifying Practices*. (s. 1–12). Sage Publications.
- Hall, S. (1997b). The Work of Representation. Teoksessa: Stuart Hall (toim.), *Representation – Cultural Representations and Signifying Practices*. (s. 13–74). Sage Publications.
- Hall, S. (1997c). The Spectacle of the 'Other'. Teoksessa: Stuart Hall (toim.), *Representation – Cultural Representations and Signifying Practices*. (s. 223–290).

- Sage Publications.
- Hall, S. (1999a). Kulttuurisen identiteetin kysymyksiä. Teoksessa Mikko Lehtonen & Juha Herkman (toim.), *Identiteetti*. (19–76) Vastapaino.
- Hall, S. (1999b). Kuka tarvitsee identiteetin käsitettä? Teoksessa Mikko Lehtonen & Juha Herkman (toim.), *Identiteetti*. (245–272) Vastapaino.
- Hamilton, P. (1997). Presenting the Social: France and Frenchness in Post-War Humanist Photography. Teoksessa: Stuart Hall (toim.), *Representation – Cultural Representations and Signifying Practices*. (s. 75–150). Sage Publications.
- ILGA-Europe. (2022). *Annual review of the human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans, and intersex people*. Haettu 28.2.2023 osoitteesta <https://www.ilga-europe.org/report/annual-review-2023/>
- Järvi, E. (2017). *Taidehistoriasta sarjakuvaan – Kuvitus ja sen merkitys 5. luokan historian oppikirjoissa*. [Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto]. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201705291193>
- Karvonen, U., Tainio, L. & Routarinne, S. (2017). Oppia kirjoista. systemaattinen katsaus suomalaisten perusopetuksen oppimateriaalien tutkimukseen. *Kasvatus & Aika*, 11(4), 39–57.
- Kinossalo, M. (2015). Oppilaan narratiivisen identiteetin rakentumisen tukeminen perusopetuksessa. Teoksessa: Eero Ropo, Eero Sormunen & Jannica Heinström (toim.), *Identiteetistä informaatiolukutaitoon: Tavoitteena itsenäinen ja yhteisöllinen oppija*. (48–81). Tampere University Press.
- Kupiainen, R. (2007). Voiko kuvaa lukea? – Visuaalisen lukutaidon kysymyksiä. Teoksessa: Leena-Maija Rossi & Anita Seppä (toim.), *Tarkemmin Katsoen: Visuaalisen Kulttuurin Lukukirja*. (s. 36–54). Gaudeamus.
- Laine, S. & Dorff, J. (2008). Nuorten käsityksiä poliittisesta vaikuttamisesta ja osallistumisesta – näkökulmina EU:n nuorisopolitiikka ja ydinaseiden vastainen toiminta. Teoksessa: Minna Autio, Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim.), *Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008*. (s. 118–126). Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisoasiain neuvottelukunta: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Lidchi, H. (1997). The Poetics and the Politics of Exhibiting Other Cultures. Teoksessa: Stuart Hall (toim.), *Representation – Cultural Representations and Signifying Practices*. (s. 151–222). Sage Publications.
- Malama, M. (2017). Ihmisoikeuskasvatus: Tärkeä osa kaikkea kasvatusta ja koulutusta. Teoksessa Perttu Männistö, Matti Rautiainen & liisa Vanhanen-Nuutinen (toim.), *Hyvän lähteillä – Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus opetustyössä*. (14–35). Jyväskylän Yliopistopaino. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7111-3>
- Male, A. (2017). *Illustration: A Theoretical & Contextual Perspective*. Bloomsbury Visual Arts.
- Moriarty, S. (2004). Visual Semiotics Theory. Teoksessa: Ken Smith (toim.), *Handbook of visual communication: Theory, methods, and media*. (s. 227–242). Routledge.
- Mäkinen, H. (2013). *Vaateksti: suunniteltavan vaateen havainnoiminen tekstinä*

- Roland Barthesia soveltaen. [Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto].
<https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201311291350>
- Opetushallitus. (2019). *Lukion opetussuunnitelman perusteet*. Haettu 27.2.2023 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lukion-opetussuunnitelmien-perusteet>
- Otava. (2022). *Lukion Forum-sarja (LOPS 2021) valmistuu syksyllä 2022*. Haettu 26.2.2023 osoitteesta <https://oppimisenpalvelut.otava.fi/ajankohtaista/2022/lukion-forum-sarja-lops-2021-taydentyy-kevaalla-2022/>
- Pitkänen, P. (1992). Onko historialla juoni? Teoksessa P. Pitkänen (toim.) *Menneisyyden merkitys: Historian suuret ja pienet kertomukset*. (5–8). Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto, HYOL.
- Saussure, F. d., Harris, R., Bally, C., Sechehaye, A. & Riedlinger, A. (1983). *Course in general linguistics*. Duckworth
- Schlagdenhauffen, R. (2020). Gay rights and LGBTQI movements in Europe. *Encyclopédie d'histoire numérique de l'Europe*. Haettu 28.2.2023 osoitteesta <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/gender-and-europe/demographic-transition-sexual-revolutions/gay-rights-and-lgbtqi-movements-in-europe>
- Sonzogni, M. (2011). *Re-covered rose: A case study in book cover design as intersemiotic translation*. John Benjamins Publishing Company.
- Sulku, J. (2019). *Oppilaasta historian toimijaksi: Oppilaan toimijuus ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen peruskoulun historian oppikirjojen näkökulmasta*. [Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto].
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201912194213>
- Tieteen termipankki. (2014a). *Metafora*. Haettu 21.12.2022 osoitteesta <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:metafora>
- Tieteen termipankki. (2014b). *Metonymia*. Haettu 21.12.2022 osoitteesta <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:metonymia>
- Tieteen termipankki. (2014c). *Synekdokee*. Haettu 21.12.2022 osoitteesta <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:synekdokee>
 Liitteet
- Törnroos, J. (2004). *Opetussuunnitelma, oppikirjat ja oppimistulokset: Seitsemännän luokan matematiikan osaaminen arvioitavana*. [Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]

Liitteiden lähteet

- Kohl, A., Palo, H., Päivärinta, K. & Vihervä, V. (2021). *Forum Historia 1: Ihminen, ympäristö ja historia*. Otava.
- Kohl, A., Palo, H., Päivärinta, K. & Vihervä, V. (2021). *Forum historia 2: Kansainväliset suhteet*. Otava.
- Kohl, A., Palo, H., Päivärinta, K. & Vihervä, V. (2021). *Forum historia 3: Itsenäisen Suomen historia*. Otava.

Kohl, A., Palo, H., Päivärinta, K. & Vihervä, V. (2021). *Forum historia 4: Eurooppalainen ihminen*. Otava.

Palo, H., Päivärinta, K. & Vihervä, V. (2021). *Forum historia 5: Ruostin itämaasta Suomeksi*. Otava. Kuva haettu 2.3.2023 osoitteesta <https://oppimisenpalvelut.otava.fi/oppimateriaalit/lukio/forum-lops21/forum-historia-5-lops21/>

Palo, H., Päivärinta, K. & Vihervä, V. (2021). *Forum historia 6: Maailman kulttuurit kohtaavat*. Otava. Kuva haettu 2.3.2023 osoitteesta <https://oppimisenpalvelut.otava.fi/oppimateriaalit/lukio/forum-lops21/forum-historia-6-lops21/>

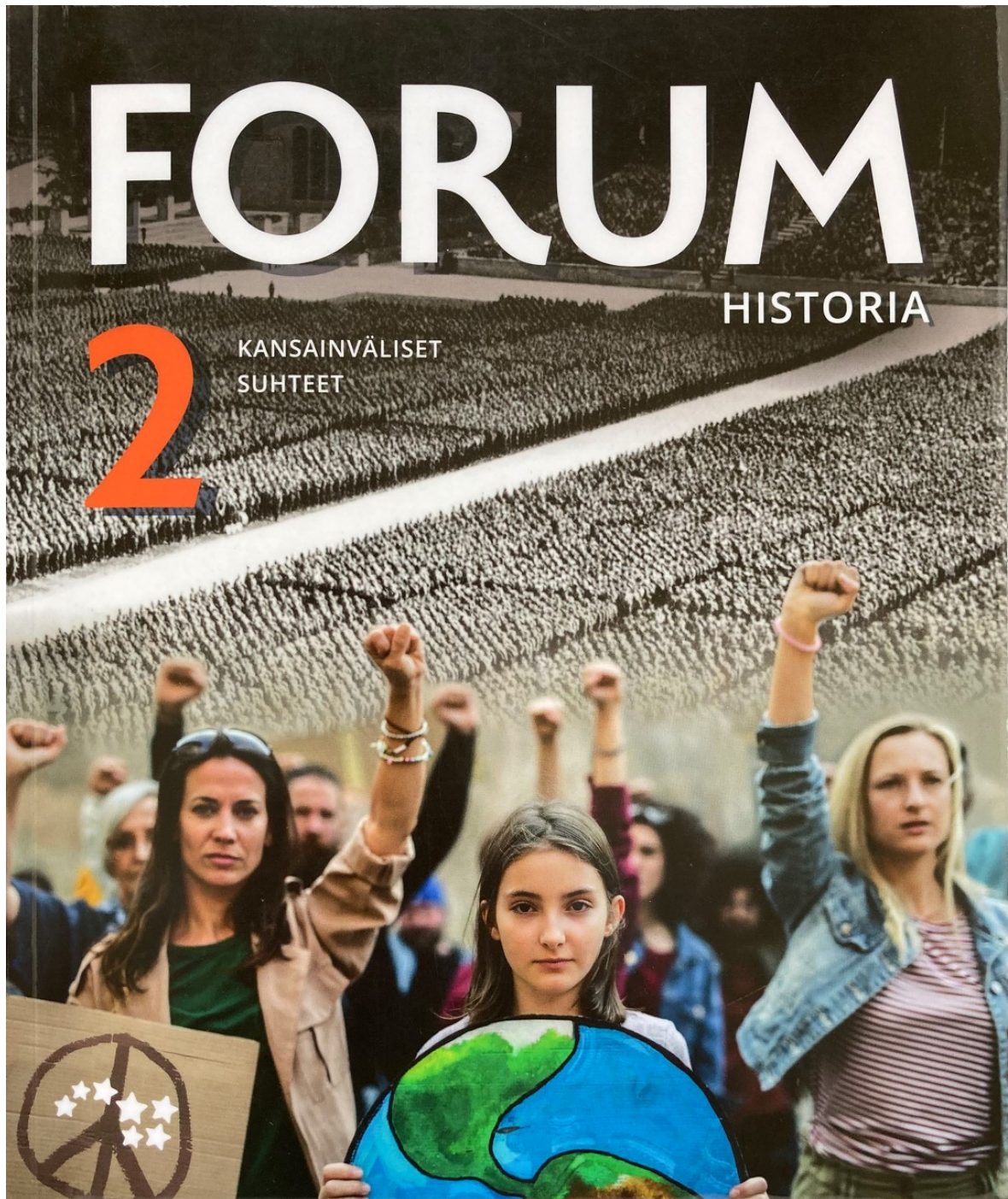
Liite 1

Forum historia 1: Ihminen, ympäristö ja historia

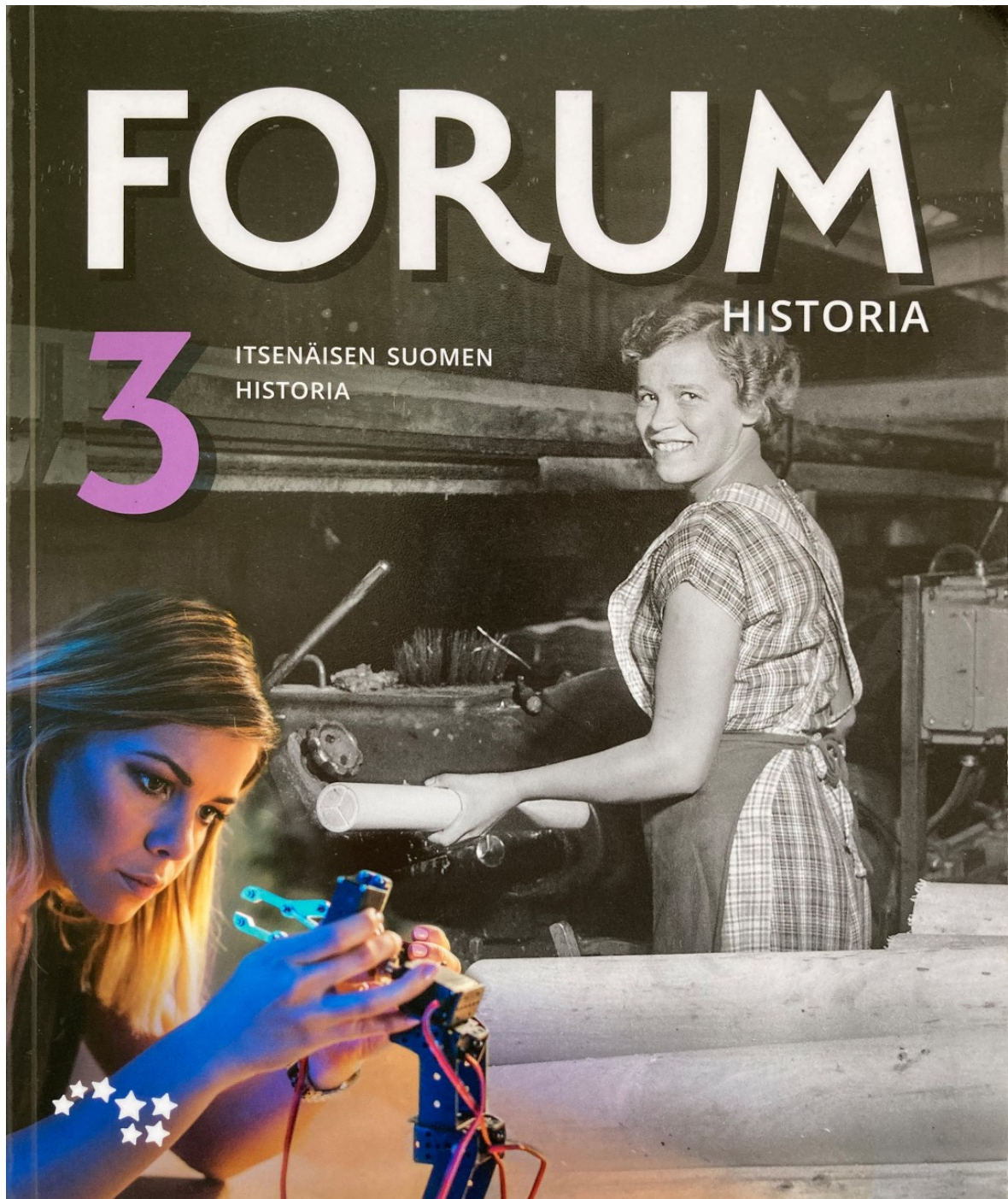
Liite 2

Forum historia 2: Kansainväliset suhteet

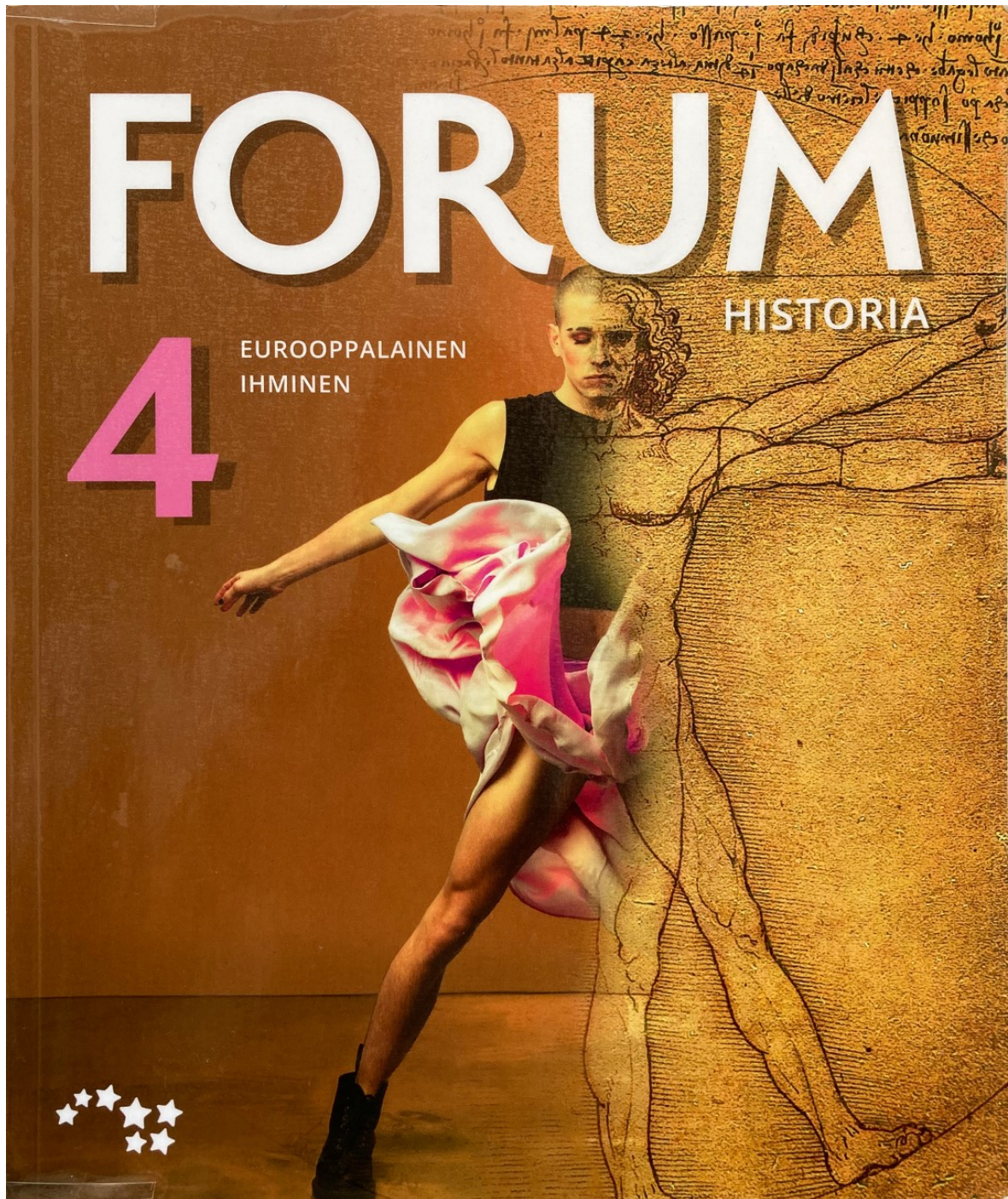
Liite 3

Forum historia 3: Itsenäisen Suomen historia

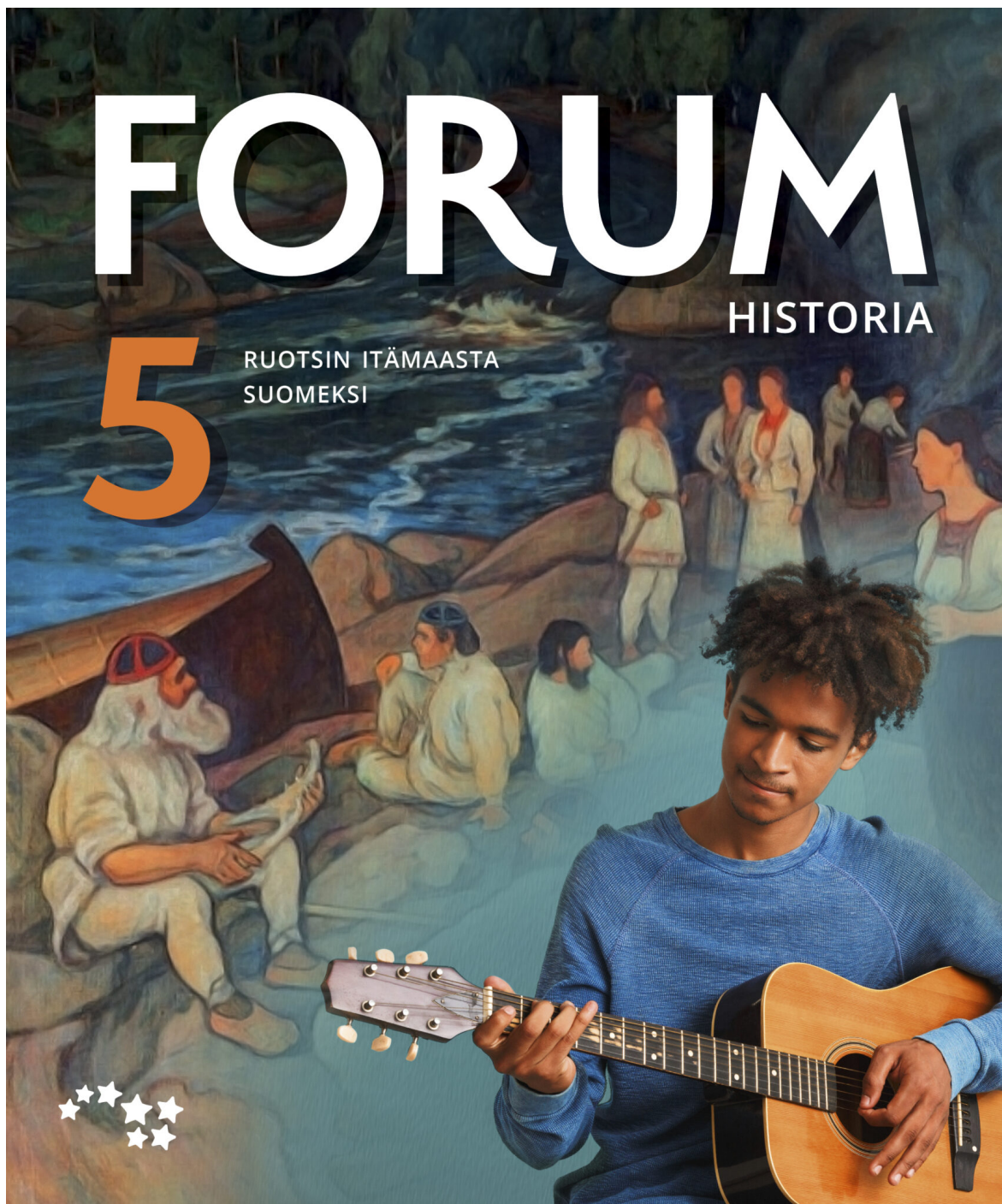
Liite 4

Forum historia 4: Eurooppalainen ihminen

Liite 5

Forum historia 5: Ruostin itämaasta Suomeksi

Liite 6

Forum historia 6: Maailman kulttuurit kohtaavat